

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

KOMUNISTICKÁ PROPAGANDA ZAMĚŘENÁ NA DĚTI VE 40. A V 50. LETECH 20. STOLETÍ V ČESKOSLOVENSKU

Bakalářská práce

Studijní program: B7106 – Historická studia
Studijní obor: 7105R062 – Kulturněhistorická a muzeologická studia
Autor práce: **Liběna Dombrowská**
Vedoucí práce: PhDr. Pavel Smrž

TECHNICAL UNIVERSITY OF LIBEREC
Faculty of Science, Humanities
and Education

THE COMMUNISTIC PUBLICITY CAMPAIGN FOCUSSED ON CHILDREN OF THE 40-50'S IN THE 20TH CENTURY IN CZECHOSLOVAKIA

Bachelor thesis

Study programme: B7106 – Historical studies
Study branch: 7105R062 – Cultural-Historical and Museological Studies
Author: **Liběna Dombrowská**
Supervisor: PhDr. Pavel Smrž

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Liběna Dombrowská**
Osobní číslo: **P10000745**
Studijní program: **B7106 Historická studia**
Studijní obor: **Kulturněhistorická a muzeologická studia**
Název tématu: **Komunistická propaganda zaměřená na děti ve 40. a v 50. letech 20. století v Československu**
Zadávací katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce bude zjistit, jakým způsobem a kým probíhala komunistická propaganda zaměřená na dětskou populaci ve 40. a v 50. letech v Československu.

Budu vycházet z dobového tisku - z dětských a humoristických časopisů, karikatur a z dětských knih. Použiji analytickou metodu (rozeberu určité karikatury, dětské a humoristické časopisy, dětské knihy), komparativní (srovnání dvou dětských časopisů) a dále bude zpracovávat vzpomínky pamětníků.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BROUSEK, Antonín: Podivuhodní kouzelníci: čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945 - 1955. 2. vyd. Praha: Rozmluvy, 2000. 270 s. ISBN: 0-946352-39-9.

FIDELIUS, Petr: Řeč komunistické moci. 1. dotisk. Praha: Triáda, 2002. 224 s. ISBN 978-80-86138-03-8.

CHALOUPKA, Otakar: Kontury české literatury pro děti a mládež. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984. 539 s.

KAPLAN, Karel: Komunistický režim a politické procesy v Československu. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001. 253 s. ISBN 80-85947-75-7.

KNAPÍŘ, Jiří: Únor a kultur: sovětizace české kultury 1948 - 1950. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. 359 s. ISBN 80-7277-212-0.

PERNES, Jiří: Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945 - 1990. Brno: Barrister & Principal, 2003. 230 s. ISBN 80-85947-89-7.

SIEGLOVÁ, Naděžda: Dětská literatura po roce 1945: poezie. Brno: CERM, 1995. 18 s. ISBN 80-85867-85-0.

STEHLÍKOVÁ, Blanka: Ondřej Sekora: práce všeho druhu: osobnost a dílo. 1. vyd. Praha: Práh, 2003. 235 s. ISBN 80-7252-085-7.

STEINER, Petr: Lustrování literatury: česká politická fikce v politickém kontextu. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2002. 283 s. ISBN 80-7106-518-8.

ŠUBRTOVÁ, Milena: Dětská literatura po roce 1945: próza. Brno: CERM, 1995. 16 s. ISBN 80-85867-84-2.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Pavel Smrž

Katedra historie

Datum zadání bakalářské práce:

27. dubna 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

26. dubna 2013

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 27. dubna 2012

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Pavlu Smržovi za jeho trpělivost, odborné rady a čas, který mi věnoval.

Dále děkuji svým nejbližším přátelům, drahé polovičce a rodině, především rodičům Jaroslavovi a Liběně, za jejich podporu a lásku. Bez těchto lidí by má práce nevznikla a já bych nebyla taková, jaká jsem.

Liběna Dombrowská

Anotace:

Tato bakalářská práce se zabývá komunistickou propagandou zaměřenou na děti v letech 1948 – 1960 v Československu. Sleduje především způsoby propagandy jako využití dětských časopisů a pohádek, vliv školství, mimoškolních sdružení a rodičů, využívajících rad z výchovných příruček. Tyto metody formovaly osobnost dítěte v duchu komunistických zásad a potřeb.

Klíčová slova: komunismus, propaganda, děti, Československo

Abstract:

This work deals with communist propaganda aimed at children in the years 1948 - 1960 in Czechoslovakia. It focuses on ways to use propaganda like fairy tales and children's magazines, the influence of education, after-school groups and parents, using advice from educational manuals. These methods have shaped the personality of a child in the spirit of communist principles and needs.

Key words: communism, propaganda, children, Ceskoslovensko

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	9
Úvod.....	10
Poúnorové období, doba plná změn.....	14
1.1 Vítězný únor 1948.....	14
1.2 KSC nositelkou velkých změn pomocí propagandy.....	16
1.3 Výrazy propagandy.....	17
1.4 Charakteristika jednotlivých období.....	18
Formování systému (1948 – 1950).....	19
Krise systému (1951 – 1953).....	20
Změny priorit režimu (1954 – 1956).....	20
Schizofrenie systému (1957 – 1960).....	21
1.5 Orgány řízení.....	21
Rodiče.....	23
Škola.....	26
1.6 Jesle a mateřská škola.....	26
1.7 Základní škola.....	26
Volný čas.....	29
1.8 Mimoškolní sdružení.....	29
Družina mládeže.....	29
Pionýr.....	30
1.9 Knižní tvorba.....	31
Ferda Mravenec jako budovatel socialismu.....	32
O zlém brouku Bramborouku.....	33
Prameny.....	35
1.10 Vzory.....	35
SSSR.....	35
V. I. Lenin a J. V. Stalin.....	36
K. Gottwald.....	38
Husité a Jan Žižka.....	40
Osobnosti národní historie.....	40
Preferovaná povolání.....	41
Vojáci a SNB.....	43
Vrstevník.....	44
1.11 Srovnávání.....	44

Historie a současnost	44
Rozdíly mezi státy.....	46
1.12 Znaký komunismu	47
Práce.....	47
Kolektivismus	48
Nepřátelé	48
Závazek.....	49
Technika	50
Aktuální dění	50
1.13 Svátky	52
Vítězný únor	52
První Máj	53
Velká říjnová revoluce.....	53
Vánoce.....	54
1.14 Shrnutí.....	59
Závěr.....	61
SEZNAM PRAMENŮ A POUŽITÉ LITERATURY	66
SEZNAM PŘÍLOH.....	69

Seznam použitých zkratk

ČSM – Československý svaz mládeže

ČSNS – Československá strana národně socialistická

ČSR – Československá republika

KSČ – Komunistická strana Československa

RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SSSR – Svaz sovětských spojených republik

StB – Státní bezpečnost

USA – United States of America

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Úvod

Dětství pro každého z nás představovalo dobu, kdy se utvářela naše osobnost, věřili jsme dnes pro nás již nereálným věcem, např. že dárky pod vánočním stromečkem nechává Ježíšek. Následně jsme se těžko smířovali s tím, když jsme se dozvěděli, že tomu tak doopravdy není.

Můj osobní zájem pro vybrané téma ovlivnila náhodně nalezená publikace napsaná Ondřejem Sekorou *O zlém brouku Bramborouku*.¹ Razance ideologické propagandy mě velmi překvapila, zvláště když jsem si uvědomila, že tato kniha, resp. pohádka, byla určena pro malé děti. Důvodem, proč jsem si toto téma zvolila, byla touha zjistit více o propagandě komunistických myšlenek zaměřené na děti, neboť právě dětství je období, kdy se nejvíce formovaly naše představy o světě. Tyto vize a názory si často neseme do dospělého života a někdy se od nich nedokážeme úplně odpoutat.

Opomíjenou skupinu dle mého názoru tvoří děti, ačkoliv i na ně se komunistická propaganda soustředila a v některých případech si ve tvrdosti nezdala s propagandou zaměřenou na jejich rodiče.

Cíl mé práce představuje snahu zjistit, jakým způsobem probíhala komunistická propaganda zaměřená na děti v ČSR. Období jsem zvolila od února 1948, kdy se Komunistická strana Československa dostala k moci v naší zemi, do konce 50. let, kdy se modeloval systém komunistické vlády, která trvala až do listopadu 1989. Zkoumanou skupinu obyvatel byly pro mě děti ve věku, kdy navštěvovaly mateřskou, včetně jeslí, a později základní školu ve výše uvedeném období. Děti se tak dostaly do kolektivu. Jejich názory na svět již nebyly ovlivňovány pouze jejich nejbližšími, tedy rodiči, ale také dalšími, např. učitelkami, vedoucími zájmových kroužků, spolužáky a kamarády a jejich pohledem na svět, který si přinesly z domova od svých rodičů.

Na problémy jsem narazila již při vyhledávání literatury, neboť jsem často nenašla žádné informace, popř. jsem našla pouze malý odstavec, věnující se dané tématice. Blíže se komunistické propagandě jako takové věnují manželé Kourovi – Petr a Pavlína, roz. Formánková, proto jsem nejvíce vycházela právě z jejich publikací a zveřejněných odborných článků.

¹ SEKORA, Ondřej. *O zlém brouku Bramborouku: O mandelince americké, která chce loupit z našich talířů*. Praha: SNDK, 1950.

Jednou z pohnutek k vybrání si tohoto téma bylo i přečtení článku *Propaganda pro nejmenší*,² ve kterém Formánková ve zkratce popisuje ideologické metody zaměřené na malé děti. Další článek nazvaný *Kampaň proti „americkému brouku“ a její propagandistické využití*³ se věnoval mandelince bramborové, zásahům státu do jejího potírání a využití ve vnímání obyvatel.

Politické procesy byly taktéž využívány propagandou. Snad nejznámějším procesem s Miladou Horákovou se zabývá publikace *Žádáme trest smrti!*.⁴ Zde jsem našla zajímavou kapitolu o dětských rezolucích žádajících popravu souzených, včetně Horákové.

Další důležitou publikací od stejných autorů se pro mě stala kniha *České vánoce*,⁵ mapující historii Vánoc, včetně slavení těchto svátků v průběhu komunistické vlády.

Za podnětný považuji i článek *Socialistické školství a tzv. mimoškolní výchova v Československu v 50. a 60. letech*.⁶ Věnuje se socialistickému školství a rozebírá organizace mimo školní výuku.

Neocenitelnou pomoc jsem našla v heslovitém prvním⁷ a druhém⁸ díle *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948 – 1967*, který obsahoval i úvodní studie. S jeho periodizací jsem ztotožnila svou práci, včetně názvů předmětných kapitol, které dle mého názoru vystihují tehdejší jednotlivá období.

Ač s vědomím jisté neodbornosti, leč psaných historiky, jsem zařadila i dvě publikace populárně naučné – *Kdy, kde, proč a jak se to stalo v českých dějinách*⁹ a *Kronika českých zemí od pravěku po současnost*.¹⁰

² FORMÁNKOVÁ, Pavlína. *Propaganda pro nejmenší: Dětská literatura ve službách komunistických idejí*. In: *Dejinyasoucasnost* [online], [vid. 22. 12. 2013]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/1/propaganda-pro-nejmensi/>.

³ FORMÁNKOVÁ, Pavlína. *Kampaň proti „americkému brouku“ a její politické souvislosti*. In: *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. Roč. 2008, č. 1, s. 22 – 38.

⁴ FORMÁNKOVÁ, Pavlína – KOURA, Petr. *Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.* 1. vyd. Klatovy: Dragon Press, 2008. ISBN 978-80-87211-03-8.

⁵ KOUROVI, Petr a Pavlína. *ČESKÉ VÁNOCE od vzniku republiky do sametové revoluce*. 1. vyd. Praha: Dokořán s. r. o., 2010. ISBN 978-80-7363-252-6.

⁶ KNAPÍK, Jiří. *Socialistické školství a tzv. mimoškolní výchova v Československu v 50. a 60. letech*. In: *Acta Historica Neosoliensia*. Roč. 2013, č. 16, s. 88 – 106.

⁷ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948 – 1967: svazek I., A – O*. 1. vyd. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2019-2.

⁸ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948 – 1967: svazek II., P – Ž*. 1. vyd. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2019-2.

⁹ ČORNEJ, Petr a kol.. *Kdy, kde, proč & jak se to stalo v českých dějinách*. 1. vyd. Praha: Reader's Digest Výběr, 2001. ISBN 80-86196-33-X.

Publikaci *Řeč komunistické moci*¹¹ jsem využila v podkapitole zabývající se speciální slovní zásobou, kterou KSC v vytvořila k podpoření svých ideologických stanovisek.

Jádro mého bádání představovala analýza pramenů, v mém případě dětských časopisů *Mateřídouška* a *Ohníček*, které zobrazovaly komunistické vzory předkládané dětem předškolního, ale i školního věku. Použila jsem komparativní metodu, kdy jsem oba zkoumané časopisy srovnávala, ač se zaměřovaly na rozdílné věkové skupiny dětí. Na tomto základě jsem vysledovala metody propagandy, na co se zaměřovala a jakým způsobem prezentovala protěžované vzory.

Časopis *Ohníček*, který měl v podtitulu *Časopis československých dětí*, byl vydáván od září 1950 Ústředním výborem Československého svazu mládeže. Jednalo se o měsíčník, který byl určen pro děti od devíti do dvanácti let, zpočátku časopis vycházel jednou za čtrnáct dní. Svými články měl podporovat vzniklou Pionýrskou organizaci ČSM.¹² První číslo měsíčníku vyšlo dne 2. září 1950, tedy začátkem nového školního roku. Jak se dozvídáme z úvodu,¹³ *Ohníček* nahrazoval na časopis *Plamen mládí*.

Mateřídouška byl a nadále je vydáván pro nejmenší čtenáře. První číslo vyšlo 19. prosince 1945, logo časopisu bylo vytvořeno Josefem Ladou, který i ilustroval celé první číslo. Nacházely se v něm pohádky, hádanky, básničky české, ale i zahraniční.¹⁴

Do své práce jsem zařadila dle mého názoru nejznámější propagandisticky laděnou pohádku *O zlém brouku Bramborouku*, která zobrazovala boj proti mandelince bramborové.

Na děti především působili jejich rodiče a způsob výchovy, kterou vedli. Za nejuznávanějšího metodika sovětské pedagogiky byl považován Anton Semjonovič Makarenko,¹⁵ který se specializoval na výchovu dětí v komunistickém duchu. Ten ve svých knihách a přednáškách radil rodičům, jakým způsobem by měli svého potomka vychovávat, aby jejich dítě dospělo v člověka, který by byl užitečný

¹⁰ BĚLINA, Pavel, BŮŽEK, Václav, ČORNEJ, Petr, KVAČEK, Robert, ROYT, Jan a kol.. *Kronika českých zemí od pravěku po současnost*. 4. aktualizované vyd. Praha: Fortuna Libri, 1999, 2008, 2012. ISBN 978-80-7321-652-8.

¹¹ FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. 1. vyd. Praha: Triáda, 1998. ISBN 80-8686138-03-8.

¹² KNAPÍK, Jiří, FRANC, Martin a kol., pozn. 7, s. 629.

¹³ *Ohníček*, roč. 1, č. 1, 2. 9. 1950.

¹⁴ KNAPÍK, Jiří, FRANC, Martin a kol., pozn. 7, s. 538.

¹⁵ 1888 – 1939, ukrajinský a sovětský spisovatel a pedagog, tvůrce výchovného systému kolektivní výchovy.

společnosti. Jednou z těchto knih byl i soubor přednášek nazvaný *O výchově dětí v rodině*.¹⁶

V neposlední řadě považuji za nutné zmínit vánoční projev Antonína Zápotockého¹⁷ o Dědu Mrázovi¹⁸ z roku 1952, z něhož jsem při zpracování vybraného téma taktéž vycházela.

V práci jsou v části ohledně státních orgánů zmiňována pouze dvě ministerstva z toho důvodu, že je shledávám pro práci nejpodstatnější, ministerstvo informací se staralo o propagandu a ministerstvo školství, umění a vědy mělo na starosti děti, mládež a jejich vzdělávání.

Práci jsem koncipovala do několika skupin, ať již se jednalo o lidi, instituce či volnočasové aktivity, které tvořily život dětí a které na ně během dospívání ponejvíce působily. V první kapitole jsem se zaměřila na popis sledovaného období, na vysvětlení pojmu propagandy a jejího rozdělení, orgánům věnujícím se propagandě, na důležitost řeči, neboť komunistická propaganda vytvořila jazyk, ve kterém dávala slovům nový význam.

V dalších kapitolách se věnuji škole, okrajově mateřské, více základní, volnému času, který tvořily aktivity typu návštěvy kroužků, např. Pionýra, čtení knih a časopisů, ale také slavení Vánoc. Poslední kapitolu tvoří výchova rodičů, kteří dále mohli, ale nemuseli, svým dětem propagovat myšlenky komunismu.

Svou prací bych chtěla posílit zájem o dětský svět a komunistické myšlenky v něm posilované cíleně vedenou propagandou.

¹⁶ MAKARENKO, Anton Semjonovič. *O výchově dětí v rodině*. 2. autor. vyd. Praha: Svoboda 1948.

¹⁷ 1884 – 1957, československý komunistický politik, v letech 1953 – 1957 prezidentem ČSR.

¹⁸ HRUŠKA, Jiří. Antonín Zápotocký a Ježíškovi a Dědovi Mrázovi. In: *Moderní-Dějiny.cz* [online]. 1. 9. 2009 [vid. 15. 12. 2013]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/antonin-zapotocky-a-jeziskovi-a-dedovi-mrazovi/>

Pouónorové období, doba plná změn

1.1 Vítězný únor 1948

Začátkem roku 1948 se vyhrotila politická situace v Československu, která znamenala finální mocenský boj o zachování demokracie v zemi. Příčinou vyhrocení se staly personální změny v rezortu ministerstva vnitra, který vedl příslušník Komunistické strany Československa¹⁹ (KSČ) Václav Nosek.²⁰ Ministr obsazoval velitelská místa Sboru národní bezpečnosti (SNB) a Státní bezpečnosti (StB) příslušníky komunistické strany a připravoval tak bezpečnostní aparát státu na pozvolnou změnu, v níž se SNB a StB měly stát nástrojem uplatnění politické moci KSČ.²¹

Dne 13. února 1948 ministr spravedlnosti Prokop Drtina²² z Československé strany národně socialistické (ČSNS) se na schůzi kabinetu při přednesu svého referátu, který se týkal stížnosti na činnost policie, dozvěděl zprávu o tom, že dalších osm nekomunistických obvodních velitelů pražské policie bylo odvoláno a přemístěno do správní služby. Ministři demokratických stran byli pobouřeni a jednomyslně přijali usnesení, ve kterém žádali, aby odvolaní velitelé policie v Praze byli dosazeni zpět na svá místa do té doby, dokud celá situace nebude řádně prošetřena vládním kabinetem.²³

O čtyři dny později se konala schůze vládního kabinetu, na kterou se však ministr vnitra Václav Nosek nedostavil s omluvou, že je nemocen. Nekomunističtí ministři odmítli za těchto podmínek dále jednat a schůze musela být předčasně ukončena. Po této schůzi se sešli představitelé Demokratické strany Slovenska, ČSNS a Československé strany lidové a uzavřely mezi sebou dohodu o tom, že budou trvat na uskutečnění usnesení vlády ze dne 13. února, v opačném případě se vzdají svých funkcí.

„Večer stejného dne se sešlo také předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa. V závěru jednání přijalo „Stanovisko k situaci“, kterou charakterizovalo jako „vážnou“, a z jejího vyhrocování obvinilo nekomunistické strany. Dokument současně vyzýval všechny členy a stoupence KSČ, aby byli připraveni „v zárodku zmařit jakékoliv podvrtné záměry reakce.“ Pod názvem „Nástup l'udu

¹⁹ Blíže o dějinách KSČ: RUPNIK, Jacques. *Dějiny komunistické strany Československa: Od počátků do převzetí moci*. 1. Vyd. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4.

²⁰ 1892 – 1955, politik, člen KSČ, v letech 1945 – 1953 ministr vnitra.

²¹ PÁNEK, Jaroslav, TŮMA, Oldřich a kol. *Dějiny českých zemí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1544-8. S. 387.

²² 1900 – 1980, právník a politik, člen ČSNS, v letech 1945 – 1948 ministr spravedlnosti.

²³ PÁNEK, Jaroslav, TŮMA, Oldřich a kol., pozn. 20, s. 387.

zmarí reakčné plány“ vydalo stejné prohlášení předsednictvo Komunistické strany Slovenska. Současně vedení KSČ mobilizovalo své organizace na celém území republiky a uvedlo je do stavu pohotovosti.“²⁴ Sám ministerský předseda Klement Gottwald²⁵ svým výrokem: „to se moc mejlíte, jestli si myslíte, že to provedem,“²⁶ jen stvrdil domněnku nekomunistických ministrů o tom, že KSČ nikdy neměla v úmyslu o usnesení vůbec jednat.

Dne 20. února 1948 ministři podali svou demisi. Mylně předpokládali, že vládní kabinet kvůli jejich demisi padne a prezident republiky Dr. Edvard Beneš vypíše nové volby. Klement Gottwald však navrhl prezidentu Benešovi dosazení nových ministrů na uvolněná místa, a tak by nebylo třeba vládu odvolávat. Gottwald žádal prezidenta, aby demisi ministrů přijal, měl už za ně náhradu a všichni navrhovaní byli komunisté nebo podporovatelé KSČ. Prezident Beneš však nadále vyjednával s nekomunistickými stranami o řešení vzniklé krize vlády.

KSČ rozjela na podporu svého požadavku masovou kampaň, ke které potřebovala občany republiky. Ty si získala svým neustálým opakováním toho, že by u nás chtěli dosáhnout socialismu vlastní specifickou cestou a ne podle sovětského vzoru. Lid podpořil KSČ, protože v nich měl od voleb svou důvěru. Strana je totiž přesvědčila o tom, že všechny sociální změny po roce 1945 jsou výsledkem komunistické politiky.²⁷ Jednadvacátého února se na Staroměstském náměstí v Praze sešla manifestace, která požadovala přijetí demise ministrů prezidentem. O den později se konal Sjezd závodních rad, který požadoval totéž. Dne 24. února se dokonce na podporu přijetí demise v celé zemi konala hodinová generální stávka.²⁸

Po celou dobu vládní krize Československý rozhlas vysílal jen stanoviska KSČ, nevycházely noviny opozičních demokratických stran a ulice zaplavily ozbrojené Lidové milice, které současně zakládaly akční výbory Národní fronty, které zahájily čistky na úřadech, vysokých školách, podnicích atd.²⁹

²⁴ PÁNEK, Jaroslav, TŮMA, Oldřich a kol., pozn. 20, s. 387.

²⁵ 1896 – 1953, politik, člen KSČ, v letech 1929 – 1945 generální tajemník ÚV KSČ, 1946 – 1948 ministerský předseda, 1948 – 1953 prezident ČSR.

²⁶ ČORNEJ, Petr a kol., pozn. 9, s. 394.

²⁷ ČORNEJ, Petr a kol., pozn. 9, s. 395 – 397.

²⁸ BĚLINA, Pavel, BŮŽEK, Václav, ČORNEJ, Petr, KVAČEK, Robert, ROYT, Jan a kol., pozn. 10, s. 744.

²⁹ ČORNEJ, Petr a kol., pozn. 9, s. 395.

Po neustálém nátlaku ze strany Klementa Gottwalda a občanů prezident Dr. Edvard Beneš³⁰ přijal demisi ministrů a souhlasil s Gottwaldovým návrhem na doplnění vlády. KSČ tak dosáhla svého cíle ovládnutí Československa, ale byla si „vědoma toho, že ukončení tohoto procesu je zároveň počátkem procesu nového. Aby její vláda mohla být trvalá a stabilní, bylo zapotřebí proměnit vědomí mas.“³¹

1.2 KSČ nositelkou velkých změn pomocí propagandy

Komunistická strana Československa využívala všech možných prostředků, aby se v prvních letech udržela u moci a zlegalizovala ji. Ještě téhož roku po únorovém převratu, tj. dne 9. května, byla přijata nová ústava, která uzákoňovala moc KSČ během budování socialismu. Vzhledem k její nedemokratičnosti ji prezident Beneš odmítl podepsat a následně abdikoval. Novým prezidentem se stal Klement Gottwald, kterého na postu ministerského předsedy nahradil Antonín Zápotocký.³²

Československá společnost prošla po únoru 1948 řadou velkých a rychlých změn, které zasáhly všechny oblasti života občanů, ať už se jednalo o jejich pracoviště, školy dětí či zájmové činnosti. KSČ si byla vědoma toho, že nabytou moc bude muset potvrdit nejen politicky, ale i kulturně a hospodářsky. Jedním z používaných prostředků se stala cílená propagandistická činnost, o kterou se staralo Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ.

Slovo propaganda jako takové znamená šíření a obhajobu určitých myšlenek. Pochází z latinského *propagatio* a doslovně znamená šíření.³³

Propagandu lze rozdělit do 7 kategorií dle jejího působení: 1. *politická*, jejímž cílem je snaha získat nebo udržet si politickou moc, 2. *ekonomická* působí na spotřebitele, aby si kupovali určité zboží, 3. *válečná* se soustřeďuje na demoralizaci vojska protivníka či naopak na podporu morálky vlastní armády či obyvatelstva, 4. *diplomatická* posiluje přátelství nebo nepřátelství spojenců, i potencionálních, či nepřátel, 5. *didaktická* prosazuje žádané společenské cíle ve výchově a výuce,

³⁰ 1884 – 1948, politik, druhý československý prezident.

³¹ KUSÁK, Alexej, *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956*. 1. vyd. Praha: Torst, 1998. ISBN 80-7215-055-3. S. 229.

³² 1884 – 1957, politik, člen KSČ, v letech 1948 – 1953 ministerský předseda, 1953 – 1957 prezident ČSR.

³³ JOWETT, Garth S. – O'DONNELL, Victoria. *Propaganda & Persuasion*. 5. vyd. USA: SAGE Publications, 2012. ISBN 978-1-4129-7782-1. S. 2.

6. *ideologická* šíří víru a ideologické myšlenky a 7. *eskapistická* odvádí pozornost od společenských problémů.³⁴

Komunistická propaganda se zaměřovala na všechny občany bez rozdílu věku a na všechny oblasti lidského života. Strana v dětech a mladých lidech viděla svou budoucnost – své nástupce, a proto bylo nutné je již od útlého věku vychovávat pro cíle strany a začleňovat je do kolektivu, protože dle komunismu pouze „v jednotě je síla“. U dospělých záleželo na tom, zda se jednalo o příznivce či o odpůrce KSČ. Strana podporovala své příznivce bez rozdílu pohlaví, ženy se mohly věnovat povoláním, která do té doby pro ně byla neobvyklá – žena se tak mohla stát traktoristkou, jeřábnicí apod. Upřednostňovala se především tzv. dělnická třída. Dobrý třídní dělnický původ byl zárukou úspěchu v zaměstnání, u mladých hrál důležitou roli při přijetí na školu.

Počátkem 50. let se KSČ soustředila na vypořádání se svými odpůrci, ať už se jednalo o odpůrce reálné či domnělé. Proto se tato léta nesla v duchu uměle vyvolaných politických procesů, které byly nejprve mířeny proti vnějšímu nepříteli (národní socialisté, katolická církev, kulaci) a o něco málo později proti nepřítelům ve vlastních řadách (proces s generálním tajemníkem ÚV KSČ Rudolfem Slánským).

Strana považovala za nutné zachovat zdání toho, že vše, co se dělo, bylo vůlí lidu, a konalo se tak za jeho souhlasu. Mimo jiné proto také probíhal neustálý mediální, společenský a politický tlak na všechny občany, včetně malých dětí.

1.3 Výrazy propagandy

Již od počátku získání moci v Československu KSČ využívala řeči jako prostředku, kterým se daly ovládat masy občanů. Sloužila jim k tomu specifická slovní zásoba, která občany motivovala k vyšším pracovním výkonům či obracela pozornost lidu od problémů v zemi tím, že nasměrovala jejich hněv na státy západního bloku a proti určitým společenským skupinám.

Lid nebyl a není schopen rozpoznat své objektivní zájmy, často podléhal domnělým subjektivním zájmům a pro zkušeného demagoga nebyl problém vnutit mu i to, aby lid jednal proti svému vlastnímu zájmu. Základním kamenem soudružnosti veškeré komunistické řeči byl princip stranické neomylnosti, tento předpoklad ospravedlňoval nárok na vedoucí úlohu, kterou si strana vynahradila ve společnosti a v řízení státu. Lid musel být veden někým, kdo by mu ukázal jeho pokrokovou úlohu

³⁴ Propaganda: 7 hlavních kategorií působení propagandy. In: *Totalita* [online]. [vid. 12. 10. 2013]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/propaganda_7kp.php

na uvědomělé rovině. Tím někým byli straničtí vůdcové, velmi často ovšem jeden hlavní, kteří se pasovali do role výlučných znalců zákonů a zákonitostí světa, a proto tak mohli ze své pozice obstarávat nezbytné řízení lidu, neboť mu konkrétně ukazovali, za co se mělo v danou chvíli bojovat.³⁵

Socialismus si vymohl jednotu lidu, kterou získal díky tomu, že se zbavil vykořisťovatelů společnosti. Subjektem zodpovědným za tuto jednotu byla strana, ta vyjadřovala a soustřeďovala zájmy všech lidí ve státě. Z toho důvodu KSČ měla být schopná zformulovat jednotnou koncepci rozvoje, podle které by se pracující řídili. Strana tedy vystupovala jako mluvčí lidu. Od pracujících se předpokládalo, že budou vystupovat občansky iniciativně a aktivně. K tomu sloužily i tzv. dopisy pracujících, kde lidé slibovali splnění různých závazků, které si sami dali, popř. hromadně odhlasovali, aby pomohli socialistické republice.³⁶

Komunistická slovní zásoba si přivlastňovala staré pojmy, kterým dávala úplně nový smysl. Bylo nutné ovládnout lidskou mysl tak, aby se nebouřila proti straně a její vládě. K tomu sloužil diktát určitých schválených obsahů, které se neustále opakovaly dokola spolu s novými ustálenými slovními spojeními.³⁷ Toto můžeme vysledovat i na dětských časopisech, kdy se v určitých měsících, např. v květnu, kdy se na 1. máje slavil svátek práce a chodilo se v průvodech, objevovala stejná témata básní a povídek, tj. průvody, oslava práce a jejích úspěchů.

Strana věděla, „že nic nezmohou informace zvenčí, natož němý apel minulosti, nebude-li lidská mysl schopna normálně pracovat. Chceme-li vytvořit nového (tj. totálně poslušného) člověka, musíme u něho především dosáhnout přeměny vědomí, a té docílíme nejlépe tak, že mu vnutíme novou řeč. Přitom je samozřejmě lhostejné, bude-li se tvrzením oficiální propagandy věřit, nebo ne; stačí, když nová řeč získá monopol ve všech oblastech, které nějak souvisejí s politikou, ve všem, co se týká věcí obecných. Potrvá-li tento monopol několik generací, výsledky se dostaví samy.“³⁸

1.4 Charakteristika jednotlivých období

Padesátá léta se nesla ve znamení změn, které měly za úkol ještě více upevnit mocenskou pozici KSČ. Byli postihováni všichni odpůrci nastoleného režimu, ať již domnělí či skuteční. Jednalo se o příslušníky katolické církve, jiných politických stran

³⁵ FIDELIUS, Petr, pozn. 11, s. 168.

³⁶ FIDELIUS, Petr, pozn. 11, s. 179.

³⁷ FORMÁNKOVÁ, Pavlína, pozn. 2.

³⁸ FIDELIUS, Petr, pozn. 11, s. 183 – 184.

či členů KSČ. Hospodářská situace se nadále nevyvíjela nejlépe a nedostatek základních surovin a zboží hrozil, že obyvatelstvo bude nespokojené s vládou strany. Strana se tak rozhodla sjednotit obyvatele pomocí cíleně vedené propagandy.

Konec čtyřicátých a celá padesátá léta by se dala rozdělit do několika etap dle toho, co v daném období právě probíhalo a bylo pro něj typické.

Formování systému (1948 – 1950)

Toto období lze označit za zakladatelské, v němž byly vytvořeny primární podmínky pro nové uspořádání struktury společnosti.³⁹ KSČ se pokusila proměnit kulturu v nástroj převýchovy obyvatelstva, neboť bylo nezbytné pro stabilitu její vlády proměnit vědomí mas.⁴⁰ Na jaře 1948 ministerstvo informací začalo likvidovat soukromá nakladatelství a z ideologických důvodů zabavilo již vytištěné knihy. Začalo také kontrolovat jejich ediční programy. Každodenní život občanů byl podporován k jejich sdružování za účelem budování socialismu, na kterém se všichni měli podílet svou prací, a to nejen v pracovní době, ale i o volném čase v podobě brigád.

V září 1948 byl vyhlášen tzv. Ostrý kurz, jenž zaváděl do praxe zostřování třídního boje. Ideologická kritéria, která byla od jara vytyčována, se tak začala důsledně uplatňovat z mocenských pozic.⁴¹ K podpoře kolektivismu sloužilo např. i závodní stravování. Pracující lid a jeho zájmy představovalo Revoluční odborové hnutí, které se stalo i zprostředkovatelem a iniciátorem mnoha nových trendů v širokých vrstvách společnosti, zajišťovalo rekreaci, včetně pořádání pionýrských táborů pro děti.⁴² Do popředí se dostávaly dělnické profese. Touhou dle dobové ideologie bylo to, aby se dělníci snažili o to stát se úderníky. To byli pracovníci, kteří neustále překročovali limit ve své práci nad stanovené normy. Nejedno dítě si přálo, aby se jeho maminka či tatínek stali úderníky a jejich jméno pak viselo na pracovní nástěnce.

Preferování těžkého průmyslu před lehkým přineslo mj. feminizaci ve školství a obchodech,⁴³ protože do těžkého průmyslu odcházeli muži, uvolnila se jejich místa, která bylo nutno zaplnit. Do té doby ženy trávily čas spíše v domácnostech, kde se staraly o rodinu. V této době se jejich časová náplň naprosto změnila, a proto bylo na státu, aby zařídilo hlídání dětí v době, kdy byly matky na pracovištích. Ten problém vyřešil vznikem jeslí.

³⁹ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, s. 21.

⁴⁰ KUSÁK, Alexej, pozn. 30, s. 229.

⁴¹ KNAPÍK, Jiří, pozn. 40, s. 39.

⁴² FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, s. 21.

⁴³ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, s. 25.

Krise systému (1951 – 1953)

Československá ekonomická politika byla ovlivněna rozhodnutím Sovětského svazu o tzv. ocelové koncepci a o nárůstu výroby zbraní. Preferování jednoho odvětví vyústilo v zanedbávání lehkého průmyslu, což se negativně promítlo na spotřebním zboží, kterého bylo nedostatek.

Roku 1951 došlo k opětovnému zavedení potravinových lístků na základní druhy potravin (mouka, pečivo). Velmi často docházelo i k výpadku elektrického proudu. „Bylo charakteristické, že se komunistické vedení tyto hospodářské potíže snažilo vysvětlovat působením tzv. vnitřního nepřítele; vznikala tak živná půda pro souhlas veřejného mínění s politickými procesy.“⁴⁴ Sociální napětí vzniklé z nedostatku základních surovin pro život se projevilo protesty, do kterých se zapojilo i dělnictvo.

Na jaře roku 1953 byla vyhlášena měnová reforma, která se snažila vyřešit hospodářské potíže. V Československu začali působit sovětsí poradci, kteří měli na starosti změnu ekonomiky podporující zbrojní výrobu. „Svérázným doplňkem militarizace společnosti se stala mohutná podpora mírového hnutí, označovaná jako boj za mír, která významně poznamenávala celé fungování ideologické propagandy.“⁴⁵ Proto také mělo dojít k popření duchovního smyslu Vánoc, které se díky propagandě měly stát svátky klidu a především míru. Rok 1953 se stal rokem, kdy zemřeli J. V. Stalin a K. Gottwald. Politika nabrala tzv. Nový kurz, prosazující ukončení dosavadní preference těžkého průmyslu a militarizace ekonomiky a naopak zahájení politiky zvyšování životní úrovně a zmírnění tempa kolektivizace zemědělství.⁴⁶

Změny priorit režimu (1954 – 1956)

Politika nového kurzu však nezaznamenala většího úspěchu zřejmě z důvodů personálních, neboť ve stranickém vedení nadále zůstávali s malými obměnami stejní lidé. Jednalo se o tytéž osoby, které se podílely na pounorových změnách. Politickou prioritou se stal růst životní úrovně obyvatelstva. To znamenalo, že mělo dojít k pravidelnému a rychlému tempu růstu příjmů a současně ke snižování maloobchodních cen spojené se zlepšením zásobování na trhu. „Stát v zásadě poskytoval životní minimum, rostl nákup spotřebního zboží, a přestože nabídka

⁴⁴ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, s. 26.

⁴⁵ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, s. 27.

⁴⁶ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, 605 – 606.

*neuspokojovala poptávku, poukazovala na postupný přechod k moderní poválečné společnosti.*⁴⁷

Schizofrenie systému (1957 – 1960)

Období 2. poloviny 50. let se neslo v duchu mírové soutěže se západními mocnostmi a „*dovršováním kulturní revoluce a potírání zbytků maloměšťáctví*“⁴⁸ ve společnosti. Tehdejší představitel SSSR Nikita Sergejevič Chruščov⁴⁹ vyzýval socialistické státy, aby předvedly západnímu bloku svou vyspělost ohledně životní úrovně. Dobu charakterizovalo nové heslo „dohnat a předejít“. Mírová soutěž se přenesla především do oblasti vědy a techniky. Velmi sledovány byly dosažené výsledky ve zkoumání vesmíru. Tyto výsledky představovalo vypuštění do vesmíru první umělé družice Země Sputnika roku 1957.

Socialistická společnost se stávala konzumní a z toho vyplývalo, že zatoužila po luxusnějším zboží. Z tohoto důvodu došlo k otevření Domu módy a Domu potravin, kde bylo nabízeno západní spotřební zboží. V běžných obchodech se rozšiřoval sortiment nabízených výrobků, ovšem kvantita tehdy neodpovídala kvalitě.

Opět se začalo dbát na slušné vychování a vystupování ve společnosti. Mládež chodila do tanečních a k podpoře estetického cítění u mládeže sloužily lidové školy umění.⁵⁰

Z důvodu odstranění zbytků „staré doby“ byly prováděny pracovně-politické prověrky, které měly završit tzv. budování nové socialistické společnosti. Prověrky však poukázaly na to, že ideologická kontrola nad společností v rozsahu, v jakém proběhla počátkem 50. let, již nebyla možná. Rok 1960 znamenal rok nové ústavy a oslav k 15. výročí osvobození Československa. Tyto oslavy přinesly též rozsáhlou amnestii.

1.5 Orgány řízení

System řízení státu lze rozdělit na stranický a státní aparát. Stranický aparát se skládal z vrcholných volených stranických orgánů, sekretariátu ÚV KSČ, krajských a okresních struktur KSČ, státní orgány z vlády, Národního shromáždění, ministerstev a soustavy národních výborů.⁵¹ Propagandu mělo na starosti Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ, které svá rozhodnutí realizovalo skrz sekretariáty krajských a

⁴⁷ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, s. 29.

⁴⁸ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, s. 32.

⁴⁹ 1894 – 1971, sovětský politik, v letech 1953 – 1964 ve funkci generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu.

⁵⁰ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, s. 33.

⁵¹ Blíže viz. KAPLAN, Karel. *Aparát ÚV KSČ v letech 1948 – 1968*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. ISBN 80-85270-20-X.

okresních výborů KSČ. Ty pak dále korigovaly své podřízené místní výbory – městské, celozávodní, podnikové atd.⁵² Toto oddělení se věnovalo agitační práci, připravovalo různá stranická školení, kontrolovalo stranický tisk a mohlo zasahovat do života kulturních organizací a institucí.

Kulturní odbor tohoto oddělení byl rozdělen do zvláštních referátů a ty se jednotlivě věnovaly rozhlasu, filmu, škole a uměleckým organizacím. Na podzim 1951 došlo k rozdělení Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ na Oddělení propagandy a agitace a na Oddělení školství, vědy a umění.⁵³ Kulturnímu a propagačnímu oddělení velel Gustav Bareš.⁵⁴ Bareš zaváděl sovětský model kultury a jeho oddělení se se svými mocenskými ambicemi velmi často střetávalo s Ministerstvem informací. Kulturní a propagační oddělení, tzv. „kultprop“, se dělil na čtyři odbory: propagační, agitační, kulturní a tiskový. Toto rozdělení platilo od dubna 1946.⁵⁵

Roku 1956 vzniklo nově i Oddělení orgánů masových organizací, které se staralo o jednotlivé odbory, svaz mládeže, Národní fronty a další. Ministerstvo informací⁵⁶ mělo ve svém resortu mj. propagaci státu. V čele ministerstva stál Václav Kopecký.⁵⁷ Původně Ministerstvo školství a osvěty, později Ministerstvo školství, věd a umění řídil Zdeněk Nejedlý.⁵⁸ Na nižší úrovni státní správy se nacházely národní výbory (krajské, okresní), jejichž jednotlivé referáty měly na starosti např. školství či kulturu s tím, že především vykonávaly příkazy vydávané shora.⁵⁹

⁵² Krajské a okresní organizace KSČ. In: *Ústav pro studium totalitní režimů ČR* [online]. [vid. 2. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/krajske-okresni-organizace-ksc>.

⁵³ V 1. pol. 50. let byla oddělení po krátkou dobu opět spojena do jednoho s tím, že později došlo k jeho znovurozdělení.

⁵⁴ 1910 – 1979, vlastním jménem Breitenfeld, československý novinář, šéfredaktor Rudého práva a komunistický politik.

⁵⁵ KNAPÍK, Jiří, pozn. 40, s. 25 – 27.

⁵⁶ Na podzim 1948 se ministerstvo přejmenovalo na Ministerstvo informací a osvěty.

⁵⁷ 1897 – 1961, československý komunistický novinář a politik, v letech 1953 – 1963 ve funkci ministra informací.

⁵⁸ 1878 – 1962, československý historik a komunistický politik, v letech 1945 – 1946 ve funkci ministra školství a osvěty, 1946 – 1948 ministrem práce a soc. péče, 1948 – 1953 ministrem školství, věd a umění.

⁵⁹ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, s. 50 – 52.

Rodiče

Rodiče jsou již od narození pro dítě jeho nejbližšími, kteří dítěti poskytují lásku, péči, materiální zázemí, ale především se starají o to, aby dítě správně vychovalo. V tomto ohledu jim měl pomoci i soubor přednášek, které odvysílal sovětský rozhlas, v Československu získaly podobu publikace.⁶⁰ Rozhlasem odvysílané přednášky připravil A. S. Makarenko. Tento známý sovětský pedagog a spisovatel vydal několik publikací, věnujících se právě dítěti a jeho výchově, mj. již zmiňovaný soubor přednášek nazvaný *O výchově dětí v rodině*. Publikace byla rozdělena do 8 přednášek, které se zabývaly jednotlivými tématy.

První přednáška byla nazvána *Všeobecné podmínky výchovy v rodině*. Autor v ní promlouval obecně o výchově a upozorňoval rodiče na to, aby mysleli na budoucnost svého dítěte (*„Naše děti jsou budoucími občany naší země a občany světa. Budou tvořit dějiny. Naše děti, toť budoucí otcové a matky, [...]“*).⁶¹ Z toho důvodu neustále vyzdvihoval důležitost rodičovské výchovy. Rodič se totiž nezodpovídal jen sobě za to, jakého člověka vychovával ze svého dítěte, ale především společnosti (*„Každý musí chápat, že není v rodině nekontrolovatelným pánem, ale jen starším členem kolektivu.“*).⁶² Společnost byla beztřídní a snažila se o to, aby se nevrátily „staré pořádky předrevolučního kapitalismu“ (*„[...] žijeme v beztřídní společnosti, [...] nás čekají veliké boje s umírající buržoasií a velké socialistické budování. Z našich dětí musí vyrůst aktivní a uvědomějí budovatelé komunismu“*).⁶³

Právě na aktivitu v boji proti buržoasii a při budování komunismu byl kladen veliký důraz. Dle komunistické ideologie tato aktivita a boj mohly probíhat jen za předpokladu, že všichni lidé byli sjednoceni v kolektivu. Kolektiv bylo nejdříve zapotřebí spojit. K tomu sloužilo označení nepřítele, proti kterému bylo nutno se bránit, tj. proti kapitalistické společnosti, která utiskovala lidi, *„protože tam je celá společnost vybudována na zásadě sobeckosti.“*⁶⁴ Součástí kapitalistické společnosti byla i církve a „její“ Bůh, proto se nepřáteli stali i oni. „Staré časy“ byly dle oficiální ideologie nespravedlivé. Toto tvrzení Makarenko dokládá srovnáním s dobou minulou a tehdejší současnou (*„Za starých časů se myslelo, že otcova moc je původu božského, tak se to*

⁶⁰ MAKARENKO, Anton Semjonovič, pozn. 16, s. 5.

⁶¹ MAKARENKO, Anton Semjonovič, pozn. 16, s. 7.

⁶² MAKARENKO, Anton Semjonovič, pozn. 16, s. 10.

⁶³ MAKARENKO, Anton Semjonovič, pozn. 16, s. 9.

⁶⁴ MAKARENKO, Anton Semjonovič, pozn. 16, s. 11.

*líbí Bohu, a ctít rodiče bylo božím přikázáním. Ve školách o tom kněží vykládali a vyprávěli dětem, jak krutě Bůh trestá neúctu k rodičům. V sovětské společnosti děti neklameme.“*⁶⁵ Zde starý řád zastupovala otcova svévůle a kněží, kteří „lhali“ dětem.

Již v první přednášce můžeme nalézt několik znaků typických pro komunistickou ideologii a její propagandu. Autor zde vyzdvihoval důležitost kolektivismu, zmiňoval nepřátele budovatelského úsilí (kapitalistická buržoazní společnost a její členové - církve a její kněží). Všechny výše zmiňované znaky se nacházely i v dalších přednáškách, které se zabývaly autoritou rodičů, disciplínou, hrou, výchovou k práci, rodinným hospodářstvím, kulturními návyky a pohlavní výchovou.

Dalším znakem byl postoj k práci, která byla pro společnost velice důležitá, protože rozvíjela hmotné statky a přispívala tak k lepšímu životu všech obyvatel. Velice zajímavé bylo tvrzení, že *„základem rodičovské autority může být jen život a práce rodičů, jejich občanské uvědomění a chování.“*⁶⁶ To znamená, že dítě si mělo vážit práce svých rodičů pro socialistickou společnost a jejich uvědomělého občanského života. Z těchto důvodů je mělo poslouchat, protože z nich pramenila rodičovská autorita, nikoliv z toho, že se jednalo o rodiče. Dítě mělo být také hrdé na práci nejen svých rodičů, ale především na celozávodní kolektiv.⁶⁷

Děti měly být také vychovávány k poslušnosti (disciplinovanosti). „Správný“ socialistický občan měl být především aktivní a nečekat na zadání úkolu, ale sám vyhledávat možnosti, jak by mohl přispět společnosti.

Nedílnou součástí života dítěte byla hra. Na tu bylo pohlíženo jako na jistou podobu práce. Dítě se vlastně díky ní učilo tomu, jak by měla správně probíhat, protože *„hra bez úsilí, hra bez aktivní činnosti je vždy špatná hra.“*⁶⁸ Jediným rozdílem mezi hrou a prací byla *„účast člověka na společenské výrobě, na tvoření hmotných, kulturních hodnot.“*⁶⁹

Tato publikace poskytovala rodičům rady k tomu, jak vychovat dítě v dospělého jedince, který by byl užitečný režimu. Záleželo ovšem jen na rodičích, zda se touto či jinou publikací, která se věnovala stejnému tématu, řídili či nikoliv. Důvodem bylo, zda se jednalo o rodiče „zapálené“ do komunismu nebo v režimu žili, ale tajně ho neschvalovali a dítě si vychovávali podle svého. Režim samozřejmě někteří kritizovali i

⁶⁵ MAKARENKO, Anton Semjonovič, pozn. 16, s. 10.

⁶⁶ MAKARENKO, Anton Semjonovič, pozn. 16, s. 25.

⁶⁷ MAKARENKO, Anton Semjonovič, pozn. 16, s. 26.

⁶⁸ MAKARENKO, Anton Semjonovič, pozn. 16, s. 46.

⁶⁹ MAKARENKO, Anton Semjonovič, pozn. 16, s. 46.

veřejně, ale ti poté byli zavíráni, aby svými myšlenkami nemohli „nakazit“ ostatní, a děti jim byly odebrány a poslány do dětských domovů.

Škola

Dalším důležitým činitelem, který působil na výchovu dítěte a jeho rozvoj, byla školská zařízení. Protože matky nastupovaly po porodu co nejdříve do práce, bylo nutné zabezpečit jim hlídání pro jejich potomky. Pro nejmenší děti byly zřizovány jesle a mateřské školy. Poté děti navštěvovaly základní školu.

1.6 Jesle a mateřská škola

Mateřské školky se začaly rozvíjet v Československu především na přelomu 40. a 50. let. Souviselo to se změnou zaměstnanosti žen, protože probíhala snaha o jejich maximální zapojení do pracovního procesu.

Pro nejmenší děti ve věku od 3 měsíců do 3 let sloužily jesle. Odborně vyškolené učitelky rozdělovaly děti do skupin dle jejich stáří na kojence, lezce a batolata. Mateřské školy byly určeny pro děti od 3 do 5 let. Školky byly otevřeny od 6:00 do 18:00 hod po celý týden.⁷⁰

Výchova dětí tak byla především v režii pracovníků těchto zařízení. Počátkem 50. let se prosazovalo otužování dětí. Určitý předobraz se nacházel v metodě tzv. studeného odchovu telat. Děti sice rychle fyzicky rostly, ale hůř mluvily a projevovaly své city. Dalším problémem byl i nedostatek odborného personálu a nevhodné prostory, kam byly děti umisťovány. Málokdy situaci zlepšila pomoc, která přišla od různých podniků. Ne všichni rodiče však chtěli nebo měli možnost svého potomka dát do jeslí a mateřských škol. Podílela se na tom nechuť některých matek k těmto zařízením, ale také nedostatek volných míst.⁷¹

1.7 Základní škola

Od roku 1945 KSČ připravovala změny v základním vzdělání dětí, které mělo být bezplatné a dostupné všem bez rozdílu víry a národnosti. Výuka se od základů změnila po únoru 1948, kdy docházelo k přejímání sovětských postupů.

Učitelé byli nuceni upravovat své učební osnovy dle dobových politických a ideologických požadavků. K novému způsobu učení jim sloužily i pedagogické příručky sovětských odborníků. Do 1. poloviny 50. let sovětské postupy byly prosazovány bez kritiky, což se poté změnilo a odborníci zkoumali, zda nabízený sovětský model byl

⁷⁰ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, s. 397 – 398.

⁷¹ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, s. 397 – 398.

opravdu vhodný k jeho zavedení v ČSR. Důležitost významu školství potvrzovaly a formovaly celkem tři školské zákony z let 1948, 1953 a 1960.⁷²

Komunistický režim využíval školy jako prostředku k prosazování svých výchovných cílů, díky kterým mělo dítě dospět v souladu socialismu. Jedním z cílů bylo představit dítěti důležitost práce, která pro přiblížení dítěti byla srovnávána se školou. Přesněji to dětem přiblížilo druhé číslo časopisu *Ohníček*: „*Práce v továrně se může srovnávat s prací ve škole. Když pracuje na závodě nedbale dělník, jsou jeho výrobky vyřazeny. Za nedbale vypracovaný úkol ve škole, dostane žák špatnou známku.*“⁷³ V obou musel správný občan prokázat svou zdatnost a s ní užitečnost při budování socialistické republiky, kterou ohrožovaly západní mocnosti.

Kromě výchovných cílů režim skrze školu působil i politicky. Závažnosti tohoto působení si děti ani neuvědomovaly. Jednalo se však o doklad komunistické manipulace s nimi. Smutnou kapitolou tohoto působení představovaly dopisy schvalující popravy souzených v politických procesech. O těchto politických procesech byly děti pravidelně ve škole informovány prostřednictvím školního rozhlasu a tzv. *pětiminutovek*, které děti poučovaly o procesech. Učitelé dětem předkládali účastníky procesů jako zrůdy, kteří chtěli rozvrátit režim, aby mohl západ z důvodu hamižnosti a touhy po světovládě obsadit „mírumilovný“ východní blok. Dokonce na dětech vyzvídali, co se o procesech říkalo u nich doma, zda je rodiče schvalovali či nikoliv. Děti také doma rodičům ukazovaly dopisy, které si přinesly ze školy, aby rodiče seznámili, co si o tom „myslí“ ony. Ve škole se jim také doporučovalo, aby děti žádaly po svých rodičích písemné vyjádření jejich smýšlení o obžalovaných.⁷⁴

Dopisy se stanovisky dětí k procesům, tzv. rezoluce, obvykle diktovali dětem samotní učitelé. Děti v nich žádaly co nejvyšší tresty pro souzené, protože chtěly žít šťastně a v míru, což by jim nemuselo být dopřáno právě z důvodů „rozvracečů“ a „škůdců“. Na konci děti stejně jako dospělí napsaly svůj závazek, kterým doufaly, že by přispěly k míru v republice. Jednalo se obvykle o sběr papíru, dobrý prospěch a nábor nových členů do Pionýra.

Učitelé dostávali pokyny o tom, jak by měli postupovat a informovat děti správným způsobem o procesech, od krajských výborů, např. *Návrh instrukcí Krajského výboru KSČ v Olomouci pro podřízené stranické orgány ohledně organizace*

⁷² KNAPÍK, Jiří, pozn. 6, s. 88 – 89.

⁷³ *Ohníček*, roč. 1, č. 2, 16. 9. 1950, s. 20.

⁷⁴ FORMÁNKOVÁ, Pavlína – KOURA, Petr, pozn. 4, s. 67 – 78.

propagandistické kampaně provázející proces s Miladou Horákovou a spol. z roku 1950⁷⁵ obsahoval pokyny typu: „...Zodpovědní soudruzi funkcionáři základních organizací KSC podají ihned zprávu o usneseníh projevu [sic], besed a různých akci v závodech, obcích, úřadech, školách okresním sekretariátům KSC...“⁷⁶ či „O nebezpečném a národu škodlivém velezrádném počínání záškodníků bude promluveno žactvu na školách všech stupňů. Provedou pokrokoví učitelé, inspektoři a profesoři. Doporučujeme organisování slohových úloh na thema: Zrádci vlastního národa. Zodpovídá s[oudruh] Lon a krajští školní inspektoři.“⁷⁷

Je velice těžké si představit, že by opravdu malé děti schvalovaly popravy. Nutno dodat, že děti byly o procesech podrobně informovány. Poslouchaly hlášení ze školního rozhlasu o průběhu soudních procesů, psaly školní práce na toto téma, besedovaly s učiteli, kteří dětem neustále opakovali, jaké nebezpečí se v souzených skrývalo pro ČSR, potažmo pro samotné děti. Tyto informace však nebyly podávány objektivně. Souzení byli popisováni jako zrůdy, kteří toužili po moci a bohatství, což by jim bývalo bylo dopřáno od západních mocností, které dle oficiální propagandy chtěly ovládnout ČSR. Vrátily by se „staré časy“, kdy dělnická třída, potažmo chudí, byli utiskováni a žili v bídě a nesvobodě.

Musíme brát v úvahu i to, že děti pořádně netušily, co to znamená poprava a smrt, a propaganda na ně zaměřená byla tím pádem úspěšná, protože děti byly opravdu přesvědčeny o tom, že se jednalo o nelidské zrůdy. V 50. letech byla vzpomínka na druhou světovou válku stále živá. Děti o ní, pokud ji samy nezažily, často slýchaly od svých starších sourozenců, rodičů či prarodičů.

⁷⁵ FORMÁNKOVÁ, Pavlína – KOURA, Petr., pozn. 4, s. 240 – 242.

⁷⁶ FORMÁNKOVÁ, Pavlína – KOURA, Petr., pozn. 4, s. 240 – 241.

⁷⁷ FORMÁNKOVÁ, Pavlína – KOURA, Petr., pozn. 4, s. 241.

Volný čas

Nehledě na historická období a politickou situaci si děti vždy našly chvílku k aktivitám, které patřily k dětství. Nezáleželo na tom, jestli se jednalo o společenské hry nebo čtení. V období konce 40. a v 50. letech byly děti umisťovány po škole do družin, kde také mohly navštěvovat různé kroužky. KSČ upřednostňovala vstup dětí do Pionýrské organizace. Vydávání knih a časopisů strana důsledně sledovala a kontrolovala, aby si děti nemohly přečíst nějaký „škodlivý“ obsah.

Dle režimu se mohlo vzdělávat a vychovávat nejen ve škole, ale i při aktivitách mimo ní, které KSČ hojně podporovala. Docházelo tak k zakládání školních družin a různých kroužků, kde by děti mohly trávit svůj volný čas a být neustále pod dozorem učitele či vychovatele. Novým cílem tehdejších pedagogů se stala pomoc při výchově nové generace v socialistickém duchu. Proto činnost mimo školu znamenala součást komunistické výchovy.⁷⁸

„Tzv. mimoškolní výchovu můžeme označit vedle rodiny a školy jako třetího činitele, který se podílí na formování osobnosti dítěte. Pro komunistický režim však rodina představovala poněkud nečitelného a možno říci i nespolehlivého partnera, kterého sice nebylo možné programově odmítnout, na něhož však bylo pohlíženo s určitým despektem, protože výchovný vliv rodičů nestál na vědeckých základech. Zejména bylo potřeba eliminovat dva extrémy: rodinu jako nositele nevhodných ideových a mravních hodnot (měšťanská kultura, náboženství apod.) na straně jedné a na straně druhé kulturní a sociální zanedbanost některých skupin společnosti. Na praxi tzv. mimoškolní výchovy v 50. a 60. letech tedy můžeme pohlížet i jako na svého druhu řízený kulturní experiment, snahu vklínit mezi výchovný vliv rodiny a školy ještě dalšího činitele a vychýlit tak těžiště celkového působení na dítě v prospěch cílů socialistické společnosti.“⁷⁹

1.8 Mimoškolní sdružení

Družina mládeže

Po roce 1948, kdy se zvýšil počet žen zapojených do pracovního procesu, se družina mládeže stala pevnou součástí zařízení školy. Vychovatelé v družině se starali o děti po skončení vyučování ve škole v době, kdy jejich rodiče pracovali. „Zprvu se výchovná práce především orientovala na silně řízené kolektivní aktivity dětí, naopak

⁷⁸ KNAPÍK, Jiří, pozn. 6, s. 89 – 90.

⁷⁹ KNAPÍK, Jiří, pozn. 6, s. 93 – 94.

méně se rozvinuly zájmové aktivity v kroužcích. Současně se v družinách vymezoval značný prostor na školní přípravu – psaní úkolů a různé formy doučování.⁸⁰ Z celkového pobytu v družině se děti věnovaly učení minimálně dvě hodiny.⁸¹

Za hlavní cíl družiny mládeže se kladlo organizování volného času dětí. Hrály se tak různé společenské hry, sportovalo se, četlo, ale také vyrábělo v uměleckých kroužcích. V rámci družiny se navštěvovala divadla, kina nebo se chodilo na procházky a výlety.

Rodiče měli k dispozici družiny obvykle od 6:00 do 19:00 hodin. Zejména v 50. letech družiny fungovaly i během letních prázdnin.⁸²

Pionýr

Československý svaz mládeže vznikl roku 1949 sloučením dosavadních mládežnických organizací – Svazu mládeže Karpat, Zväzu slovenskej mládeže, Svazu české mládeže a Svazu polské mládeže. Na ustavující konferenci v Radiopaláci v Praze vznikla jednotná dětská Pionýrská organizace. ČSM byl již od svého počátku pod přímým vlivem KSČ, stal se složkou Národní fronty a měl tak za úkol ideologicky působit na mládež a prosazovat politiku komunistické strany. Svaz mládeže vytvářel a vedl Pionýrskou organizaci, sdružující děti od 9 do 15 let. K tomu sloužil i jeho tiskový orgán Mladá fronta. Roku 1950 se konal první sjezd, který se opakoval každé čtyři roky až do rozpadu svazu v roce 1968. Na třetím sjezdu v prosinci 1958 nově změněné stanovy vyžadovaly doporučení skupinové rady při vstupu z Pionýrů do ČSM. Členem se tedy mohl stát kdokoliv ve věku od 15 do 26 let, kdo uznával stanovy ČSM. Členové se nazývali svazáci a odívali se do modrých stejnokrojů. Každý pionýrský oddíl si hledal svého patrona. Nejčastěji jím býval voják, místní svazák, horník.⁸³

Na sjezdu ČSM roku 1958 se mj. rozhodlo o vybudování oddílů jisker, které sdružovaly žáky 1. až 3. třídy základních škol. Při školách postupně vznikaly pionýrské skupiny, v jejichž čele stál vedoucí. Jiskřičky po dosažení 9 let skládaly pionýrský slib.⁸⁴

Místní organizace ČSM a Pionýr zpravidla pomáhaly připravovat i tzv. hrátky. Jednalo se o organizovanou kolektivní zábavu, na které se děti aktivně podílely tancem, zpěvem, hrou na nějaký hudební nástroj, soutěžily, řešily kvizy či předváděly různé

⁸⁰ KNAPÍK, Jiří, pozn. 6, s. 99.

⁸¹ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 8, s. 923.

⁸² FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 8, s. 923.

⁸³ Kolektiv autorů. *Pionýrská encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1978. ISBN Kč 80.00.

⁸⁴ KNAPÍK, Jiří, pozn. 6, s. 101.

scénky.⁸⁵ Hrátky vznikly v důsledku snahy o vytlačení náboženských rituálů z běžného života. Jejich program probíhal v neděli dopoledne, tedy v době, kdy probíhala mše. Od poloviny 50. let se vysílaly nedělní dopolední pořady pro děti a mládež v televizi. Další způsoby probíhající ateizace počátkem 50. let bylo vytlačení předmětu náboženství ze školního rozvrhu a nahrazení tradičních náboženských rituálů, kdy se místo křtu chodilo na vítání občánků.⁸⁶

1.9 Knižní tvorba

Ke zneužití kultury ve prospěch propagandy bylo nutné dostat na svou stranu každého, kdo ve své práci používal ideologii. Spisovatelé, malíři aj. byli především produkujícími dělníky a měli tak plnit plány a žít jako každý jiný občan ve společnosti.⁸⁷ Umělci všeho druhu byli nuceni podílet se na nejrůznějších úkolech, které jim byly zadány. Propagovali komunistickou stranu, Sovětský svaz či socialismus, komentovali dění kolem sebe a někteří opravu věřili, že svou prací pomáhají budovat lepší budoucnost. Jedním z nich byl i Ondřej Sekora.

Tento slavný umělec se narodil dne 25. září 1899 v Králově Poli u Brna. Odmaturoval až rok po I. světové válce, protože byl jako armádní dobrovolník poslán do Vídně. Studoval práva, ale po nepovedených státnicích studia zanechal. Od mládí rád kreslil, četl, sportoval a sbíral brouky a motýly. Později všechny uvedené koníčky zužitkoval ve své profesi. Od roku 1921 pracoval v *Lidových novinách* v Brně jako referent a kreslíř. Roku 1923 a později i 1927 ho redakce poslala do Paříže. Byl velkým sportovním fanouškem. Založil časopis *Sport* a věnoval se rugby, je dokonce považován za jeho československého zakladatele, o kterém i napsal knihu. S tímto sportem se seznámil díky svému pobytu ve Francii. Stal se i trenérem rugby a rozhodčím. Roku 1924 jako první seriálovou knižní postavičku Sekora nakreslil psa Voříška, texty psal Edvard Valenta. O čtyři roky později se redakce *Lidových novin* přestěhovala z Brna do Prahy a Sekora odešel také. V letech 1929 – 1931 ho soukromě vyučoval malbu a kreslení profesor Arnošt Hofbauer. V letech 1927 – 1941 redigoval *Dětský koutek*.

Vzhledem k tomu, že jeho manželka byla židovského původu, byl nucen svou práci opustit. Poslední dva roky II. světové války byl vězněn nejdříve v polském pracovním táboře Kleinstein, poté v německém Osterode. Se svým spoluvězněm hercem Oldřichem Novým, se kterým se znal již před válkou, hráli maňáskové divadlo.

⁸⁵ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, s. 366.

⁸⁶ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, s. 59.

⁸⁷ KUSÁK, Alexej, pozn. 30, s. 261 a 281.

Po válce pracoval jako redaktor v deníku *Práce* a v časopise *Dikobraz* jako šéfredaktor. Roku 1949 spoluzaložil Státní nakladatelství dětské knihy, kde působil jako jeho vedoucí redaktor. Po neshodách však SNDK opustil a tvořil „na volné noze“ pro noviny a časopisy *Host do domu*, *Lidové noviny*, *Ohníček*, *Pionýr* a *Mateřídouška*. Ve stejném roce, co byl jmenován zasloužilým umělcem, tedy roku 1964, dostal mrtvici a tím skončila jeho veřejná činnost, neboť nebyl schopen udržet pero v ruce. O dva roky později získal Cenu Marie Majerové za literaturu. Zemřel roku 1967 v Praze.⁸⁸

Ferda Mravenec jako budovatel socialismu

Nejznámější kreslenou postavičkou Ondřeje Sekory se stal Ferda Mravenec, který se poprvé objevil roku 1933 na stránkách Lidových novin a původně měl být pro dospělé, nakonec se stal hrdinou pro děti. Roku 1936 vyšla první dětská knížka s touto hlavní postavičkou ze světa hmyzu, která se nazývala *Ferda Mravenec*. Na zadní straně časopisu *Mateřídouška* se objevoval již od prvního čísla, kde zůstal do roku 1951 v sérii nazvané *Kousky mládence Ferdý Mravence*.⁸⁹

Ferda Mravenec byl jiný než ostatní kreslené postavy, protože představoval „*hrdinu nové doby, který se choval činorodě, vše uměl, např. opravoval rádio a anténu, krotil býky, skvěle sportoval, a dělal si legraci, dokonce i ze svých přátel. Měl klukovské vlastnosti.*“⁹⁰ Právě ty ho přibližovaly k jeho čtenářům, především klukům, kteří se s ním mohli identifikovat. Vzhledem k tomu, že se Ferda choval moderně, musel se také přizpůsobovat době, a proto se díky svému tvůrci účastnil dobové propagandy.

Aktivně se tak Ferda začal podílet na pětiletce,⁹¹ modernizoval mravenišť pomocí technických vymožeností,⁹² zúčastnil se socialistické soutěže, kdy pro republiku hledal kovy,⁹³ pomáhal sbírat Berušce papír a ta se díky němu stala údernicí,⁹⁴ nebál se ani vypořádat s mandelinkou bramborovou.⁹⁵

Tento kreslený komiks se věnoval aktuálním dobovým tématům. Hrdina, se kterým se děti mohly ztotožnit, šel s dobou a byl tak dětem dobrým příkladem toho, jak

⁸⁸ STEHLÍKOVÁ, Blanka. Od studia práv ke sportovnímu redaktoru a novinovému kreslíři. In: SEKORA, Ondřej, J., STEHLÍKOVÁ, Blanka, VAŘEJKOVÁ, Věra. *Ondřej Sekora / práce všeho druhu: osobnost a dílo*. 1. vyd. Praha: Práh, 2003. ISBN 80-7252-085-7. S. 13 – 58.

⁸⁹ KNAPÍK, Jiří, FRANC, Martin a kol., pozn. 7, s. 538.

⁹⁰ STEHLÍKOVÁ, Blanka. Od seriálu k autorské dětské knížce. In: SEKORA, Ondřej, J., STEHLÍKOVÁ, Blanka, VAŘEJKOVÁ, Věra. *Ondřej Sekora / práce všeho druhu: osobnost a dílo*. 1. vyd. Praha: Práh, 2003, s. 59 – 163. ISBN 80-7252-085-7. S. 67.

⁹¹ Příloha č. 1.

⁹² *Mateřídouška*, roč. 5, č. 6, 1. 2. 1949, s. 30.

⁹³ *Mateřídouška*, roč. 5, č. 8, 1. 4. 1949, s. 26.

⁹⁴ *Mateřídouška*, roč. 5, č. 11 a 12, 1. 7. 1949, s. 67

⁹⁵ *Mateřídouška*, roč. 7, č. 1, 1. 9. 1950, s. 28.

by se měly chovat, tj. pomáhat republice v pětiletce. Pomocí jednoduchých kreslených obrázků a krátkých veršů se dozvěděly o tehdejších novinkách ve společnosti, a to vše díky svému oblíbenému hmyzímu hrdinovi.

O zlém brouku Bramborouku

Ondřej Sekora věnoval tomuto nebezpečnému „americkému broukovi“ celou knížečku. Ta by se dala rozdělit do dvou částí. První část popisovala, jak se tento pro brambory nebezpečný brouk dostal do naší země a jaká byla jeho vývojová stádia, a druhá část radila, jak se s ním mělo bojovat, aby nezničil celou bramborovou úrodu. Zajímavostí je, že již v názvu došlo ke spojení pojmů „americký brouk“ a „mandelinky bramborové“ v „mandelinku americkou“, která tímto přímo odkazovala na její původ a nepřátele,⁹⁶ kteří ji sem dle dobové propagandy poslali.

Hned z první strany jsme se dozvěděli, že mandelinka pochází ze západu, ale zprvu si všichni zřejmě mysleli, že přišla pouze na návštěvu („*Tolik hostí k nám přichází ze západu!*“⁹⁷), ale později se ukázalo, že se jednalo o nastrčené škůdce, kteří měli splnit „*úkol, který mandelinky dostaly od svých pánů ze západu, v ČSR by pak nebyly žádné brambory.*“⁹⁸ Děti se však vydaly na brigádu, aby všechny brouky posbíraly. K jejich likvidaci jim sloužila lahvička s petrolejem, kterou si zavěšovali přes rameno nebo upevňovali kolem pasu. „*Talíře a mír by byly v bezpečí pouze v případě, že by všechny mandelinky a nepřátelé socialismu byli poraženi.*“⁹⁹

Dětský spisovatel tak v krátké pohádce představil brouka, kterého tehdejší propaganda zneužila jako americkou zbraň ze světa hmyzu. Obvyklý škůdce, který se v Evropě nacházel již od objevení Ameriky, nebyl do té doby brán příliš na vědomí. Propaganda ho zvýraznila tak, že představoval jednu z největších hrozeb pro socialistický blok.

Regulaci přemnožení mandelinky se věnovala i vláda. Dne 22. června 1949 nařizovala postup, jak se s tímto broukem vypořádat. Pokud mandelinku někdo objevil, ukládala se mu povinnost to do 24 hodin nahlásit na místní národní výbor. Nařízení také informovalo o tom, že bude-li to zapotřebí, tak k hledání mandelinky bude bezplatně povoláno starší žactvo, v případě většího zamoření dokonce i vojsko.

⁹⁶ Příloha č. 2.

⁹⁷ SEKORA, Ondřej, pozn. 1, s. 1.

⁹⁸ SEKORA, Ondřej, pozn. 1, s. 6.

⁹⁹ SEKORA, Ondřej, pozn. 1, s. 11.

K přemnožení mandelinky došlo roku 1950, kdy dne 28. června vláda vydala *Provolání vlády k boji proti mandelince*. Tento brouk se na naše území dostal uměle, se záměrným úmyslem za pomoci mraků, jak hlásaly dobové články v tisku. Do boje proti mandelince se zapojilo všechno obyvatelstvo, včetně dětí, které se pravidelně účastnily tzv. hledáček, kdy nalezené mandelinky házely do lahví s petrolejem, které měly upevněné kolem pasu. Své nálezy odnesly na národní výbor a po ukončené sérii byli vyhlášeni nejlepší hledači a za své úspěchy byli odměněni, zpravidla perem nebo míčem.¹⁰⁰

¹⁰⁰ FORMÁNKOVÁ, Pavlína, pozn. 3, s. 22 – 38.

Prameny

Svou kritiku pramenů jsem zaměřila především na dětské časopisy *Ohníček* a *Mateřídouška*. Ačkoliv jsou oba časopisy určené pro jiné věkové skupiny dětí, obsahovaly řadu společných znaků v prezentaci komunistických myšlenek a ideálů. Ty lze rozdělit do několika skupin dle toho, co propagovaly.

1.10 Vzory

Každý v dětském věku hledal vzor, ke kterému by mohl vzhlížet a podobat se mu. S výběrem dětem pomáhala i komunistická propaganda, která preferovala vzory poplatné tehdejší platné ideologii. Jako vzor tak sloužili hrdinové ze sovětské a národní minulosti či přítomnosti. Vzor se nehledal jen mezi těmito politickými osobnostmi, ale také mezi dělníky, vojáky, policisty, či vrstevníky dětí. I samotné vzory se chtěly přiblížit svému vzoru, např. vojáci československé armády, kterým se od května 1951 změnila uniforma, toužili po tom, aby se „*nejen svým vzhledem, ale i odvahou, kázní a statečností vyrovnaly hrdinné sovětské armádě.*“¹⁰¹

SSSR

Sovětský svaz představoval nedostižný vzor pro ČSR, která se snažila se mu co nejvíce přiblížit. Nejen díky historickým okolnostem (osvobození v květnu 1945) ho KSČ idealizovala a zobrazovala jako zemi, která bránila mír před kapitalistickými státy a jako nositele pokrokových myšlenek. „*A všichni si vzpomeneme i na stálou pomoc, kterou nám SSSR poskytuje, a uvědomíme si, že bez Sovětského svazu by nebylo našeho mírového, socialistického budování. Proto budou radostné květnové dny také projevem naší lásky k Sovětskému Svazu i k jeho velikému vůdci J. V. Stalinovi.*“¹⁰²

Panovala idea, že bez Sovětského svazu by v ČSR byly jen hlad a bída. SSSR dle pohádek zachránil československou zemi před hladomorem, kdy vlaky dovezly několik vagónů obilí.¹⁰³

Vzorem byli i malí obyvatelé Sovětského svazu, kteří si dopisovali s československými dětmi. Ty se tak seznámily s tím, jak žily sovětské děti, tj. jak pracovaly ve škole, v kroužcích, jak vypadala jejich pionýrská klubovna, jak se těšily na schůzky, jaké si dávaly sliby a závazky, zejména mírové, protože „správné“ děti braly jako svou povinnost chránit celosvětový mír. Děti si přály, aby i ostatní děti si žily

¹⁰¹ *Mateřídouška*, roč. 7, č. 13, 1. 3. 1951, s. 204.

¹⁰² MACHÁČEK, Miroslav. Radostné dny. In: *Ohníček*. Roč. 1, č. 19, 28. 4. 1951, s. 291.

¹⁰³ NEUMANN, Pavel. Jak vozila mašinka obilí. In: *Ohníček*. Roč. 1, č. 2, 16. 9. 1950, s. 24 – 25.

stejně dobře jako ony a měly stejné podmínky pro život, např. mohly se vzdělávat. Malí pionýři si také vyměňovali své zkušenosti a nápady ohledně chystání příprav na oslavu narozenin generalissima J. V. Stalina.¹⁰⁴

V. I. Lenin a J. V. Stalin

Za největšího sovětského hrdinu byl považován vůdce SSSR J. V. Stalin, který chtěl pro všechny příznivce socialismu to nejlepší a lidé ho pokládali za svého moudrého učitele. Jak děti vnímaly Stalina, můžeme vysledovat na básničce *Stalinovi* od Václava Luňáka, žáka 4. třídy národní školy v Chomutově: „*Vy náš drahý učiteli, Vy náš milý Staline, podle Vás my pracujeme, učíme se, stavíme. Aby naše pětiletka byla radostná a krásná, pomáhá nám k tomu Vaše hvězda jasná.*“¹⁰⁵ Děti tedy Stalina viděly jako hybatele všeho. Naopak všechno, co děti vykonaly, bylo pro něho, a aby se práce podařila, např. pětiletka, pomáhala jim k tomu pouhá myšlenka Stalinovi přítomnosti na světě.

Stejně tak byl propagován V. I. Lenin, který učil o komunismu J. V. Stalina, který zase učil K. Gottwalda. Jemu patřilo páté číslo *Ohníčku*, které vzpomínalo na ruskou Velkou říjnovou revoluci. Převrat v tehdejším ruském carství svým vlivem způsobil vznik Československé republiky dne 28. října 1918, kdy si ovšem „*lid sám nevládl, ale byl dál využíván měšťáky. Teprve po roce 1945, po osvobození naší vlasti Sovětskou armádou, náš pracující lid prosadil znárodnění dolů a velkých továren. Bylo to právě 28. října.*“¹⁰⁶ První republika tedy znamenala dobu, kdy bohatí měšťané zneužívali pracující lid ve svůj prospěch. Doba pokroku přišla až po druhé světové válce s osvobozením sovětské armády. Dětem bylo neustále opakováno, že SSSR a komunistické myšlenky představovaly to nejlepší, co se na světě nacházelo, protože se jednalo o sociálně spravedlivou společnost pracujících lidí, toužících po míru.

Po smrti Lenina Stalin přebíral jeho pozici vůdce a byl prezentován kromě učitele, také jako ochránce a vizionář: „*Žije člověk, má rád děti, má rád dobré lidi, svými sny a svými skutky do daleka vidí! [...] Žije člověk, svými skutky do daleka vidí, je to Stalin, je to slunce pracujících lidí!*“¹⁰⁷ Aby se dětem ještě více Stalin přiblížil, spisovatelé psali příběhy o jeho dětství, kde „Soso,“ jak se mu jako malému přezdívalo, chránil své slabší spolužáky a kamarády. Již v tak mladém věku byl prezentován jako

¹⁰⁴ *Ohníček*, roč. 1, č. 8, 8. 12. 1950, s. 114.

¹⁰⁵ *Ohníček*, roč. 1, č. 8, 9. 12. 1950, s. 115.

¹⁰⁶ Co nám dala říjnová revoluce. *Ohníček*. Roč. 1, č. 5, 28. 10. 1950, s. 67.

¹⁰⁷ NOHA, Jan. Žije člověk. In: *Mateřídouška*. Roč. 7, č. 7 – 8, 15. 12. 1950, s. 103.

hrdina, který díky svým činům od svých vrstevníků požíval velké úcty. Tyto povídky se navíc předkládaly jako příběhy, které se doopravdy staly.¹⁰⁸

Velmi často docházelo až k jeho zbožštění, Stalin byl ze všech lidí ten nejmoudřejší a nejlepší a vždy si uměl se vším poradit. Stalinovy skvělé vlastnosti se dle oficiální propagandy projevovaly již v raném dětství. Od únorového převratu roku 1948 se až do Stalinovy smrti roku v březnu 1953 slavily jeho narozeniny, na které se lidé v Československu pečlivě připravovali.

Stalin měl zastřít i postavu samotného Ježíška a vánočních svátků jako takových. Velice dobře k tomuto účelu posloužily jeho narozeniny, ačkoliv skutečně se J. V. Stalin narodil 18. prosince 1878,¹⁰⁹ všude bylo rozhlašováno, že se narodil dne 21. prosince. Zdá se, jakoby přípravy a oslavy Stalinových narozenin měly dát zapomenout lidem na blížící se Štědrý den nebo jim minimálně poskytnout méně času na jejich přípravu.

Největší oslava jeho narozenin proběhla roku 1949, kdy J. V. Stalinovi kulaté výročí 70 let. Jednalo se o jednu z největších propagandistických akcí komunistického režimu a v Československu to tehdy vypadalo, jako by ani nebyl čas Vánoc. Přípravy této významné události započaly již začátkem září, kdy ÚV KSČ rozhodlo o zřízení Vládního výboru pro oslavu sedmdesátých narozenin J. V. Stalina, jehož předsedou se stal ministr informací a osvěty Václav Kopecký. Na krajské a okresní sekretariáty KSČ byly posílány směrnice s instrukcemi, jakým způsobem mají být oslavy připravovány.¹¹⁰ Ministerstvo školství dokonce vydalo i speciální výnos, který nařizoval, aby se do oslav sedmdesátých narozenin generalissima zapojily školské úřady, školy, včetně učitelů, žáků a i jejich rodičů. Podobný výnos obdržely i učitelky mateřských škol, které měly zorganizovat diskuze věnující se sovětské předškolní výchově a náležitě vyzdobit nástěnky na téma „sovětská péče o dítě“.¹¹¹

Proběhla i akce *Dary generalissimu Stalinovi*, kdy jednotlivci, závody a školy zasílaly dary oslavenci, které po kontrole vládní komisí byly soustředěny a předvedeny na výstavě v Praze v rámci II. všeodborového sjezdu. Dary byly poté odvezeny československou delegací do Moskvy.¹¹² Před Štědrým dnem se konaly oslavy, kdy

¹⁰⁸ *Mateřídouška*, roč. 8, č. 8, 15. 12. 1952, s. 116.

¹⁰⁹ Blíže v: JOHNSON, Paul. *Stalin*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2014. ISBN 978-80-7485-006-6.

¹¹⁰ KOUROVI, Petr a Pavlína, pozn. 5, s. 186 – 187.

¹¹¹ KNAPÍK, Jiří, FRANC, Martin a kol., pozn. 7, s. 633 - 634.

¹¹² KNAPÍK, Jiří, FRANC, Martin a kol., pozn. 7, s. 634.

nejen jedna bytost (Ježíšek) rozdávala dárky, ale najednou celý národ obdarovával jednoho člověka – J. V. Stalina. Spolu s dary mu lidé posílali i blahopřání a podepisovali různé závazky a sliby pro větší pracovní úspěchy budovaného socialismu.

Dne 21. prosince 1949 dle úvodníku Lidových novin, který napsal Jan Drda, „*již na nebi nesvítí z vánočního nebe betlémská hvězda, nýbrž – slunce Stalinovo.*“¹¹³ Velikost samotného Stalina tak předčila tradiční betlémskou hvězdu.

Stalinova mytická aura se rozplynula v únoru 1956, kdy Nikita Sergejevič Chruščov na XX. sjezdu Komunistické strany SSSR přednesl svůj projev *O kultu osobnosti a jeho důsledcích* na uzavřeném jednání.

Některá čísla časopisů byla věnována pouze Stalinovi - při oslavách jeho sedmdesátých narozenin¹¹⁴ a v době jeho úmrtí.¹¹⁵ Tento časopis byl vytištěn černobíle na znamení smutku. Vzorem byl Stalin dětem i po své smrti, kdy v povídce *Co je na světě nejdražší*¹¹⁶ se děti dozvěděly, že nejdražší na světě bylo slovo Stalinovo.

K. Gottwald

Za nejpřednějšího a nejpracovitějšího soudruha v ČSR byl považován prezident Klement Gottwald. Dne 23. listopadu 1950 slavil padesát čtyři let a věnovalo se mu šesté číslo *Ohníčku*, kde na obálce¹¹⁷ držel svůj „atribut“ – dýmku. Lidé nezapomněli na jeho úlohu v únoru 1948. Jedenáctiletá Helena Hylmarová ze Staré Paky o něm ve své básni *Pionýři* mj. napsala: „[...]Dal jste chleba, dal jste práci, proto s vámi jdeme, a že s vámi budem státi, všichni slibujeme.“¹¹⁸ Děvčátko ho zřejmě vidělo jako reka, díky jehož účasti na převratu všichni lidé získali práci a nikdo netrpěl nouzí o jídlo.

Oficiální propaganda jeho dětství zobrazovala jako nadané dítě z ne příliš dobrých dělnických poměrů z dob Rakouska-Uherska. Jak se můžeme dozvědět z článku *Dětství pana presidenta*, tak „*nikdy nelhal, když něco provedl, tak se přiznal, nepodváděl a učitelé na něm již brzy poznali, že Klement nad ostatní žáky vynikal čistou povahou, k práci přistupoval s upřímným zájmem a nesnesl v ní polovičitost.*“¹¹⁹ Prezident Gottwald vypadal jako „zázračné“ pravdomluvné dítě. Proto ho děti měly

¹¹³ KOUROVI, Petr a Pavlína, pozn. 5, s. 185.

¹¹⁴ *Mateřídouška*, roč. 8, č. 8, 15. 12. 1951.

¹¹⁵ *Ohníček*, roč. 3, č. 8, 17. 3. 1953.

¹¹⁶ *Mateřídouška*, roč. 10, č. 5, 10. 12. 1953, s. 67 – 69.

¹¹⁷ *Ohníček*, roč. 1, č. 6, 11. 11. 1950.

¹¹⁸ *Ohníček*, roč. 1, č. 6, 11. 11. 1950, s. 86.

¹¹⁹ *Ohníček*, roč. 1, č. 6, 11. 11. 1950, s. 88.

vnímat jako svůj velký vzor v jejich „školním i pionýrském životě.“¹²⁰ Klement vynikal čistou povahou, rád se učil, četl si a celkově se jevil jako nadané dítě. „Mnoho přemýšlel a už brzo v mládí poznal z knih i z vlastní zkušenosti, že není spravedlivé, aby někteří lidé žili pohodlně bez práce a v radostech, kdežto druzí aby žili v bídě a ještě k tomu museli pracovat nad své síly. Později, když už byl dospělejší, dočetl se v knihách, že taková nespravedlnost na světě se dá odstranit. Umínil si, že celý život věnuje tomu, aby pracoval a bojoval za odstranění této nespravedlnosti. Poznal, že má-li se změnit život chudých lidí, musí se všichni pracující lidé spojit a společně se bránit utiskování. Postavil se v čele těchto lidí a dovedl je až k vítězství. Proto si jej náš lid zamiloval a zvolil za svého presidenta.“¹²¹

Gottwaldovo dětství přibližoval i další článek,¹²² ve kterém se psalo o jeho učednických létech, kdy jako malého ho dali rodiče do učení na truhlářinu do Vídně. Už tehdy se jeho myšlenky ubíraly směrem budoucího komunisty. „Velké křivdy se pášou na chudých. Ale nepomůže si chudý, když se bude sám prát, ani když bude naříkat. To je třeba, aby se všichni chudí spojili, a jen tak si vybojují spravedlnost.“¹²³ U Gottwalda se neustále zdůrazňoval jeho dělnický původ, aby ho lid bral jako jednoho ze svých. Představoval vzor tím, že byl první soudruh ze všech, ten nejpracovitější, a proto ho propaganda předkládala lidem jako jejich učitele.

Dětem předkládané vzory sloužily jako motivace k tomu, aby děti toužily chovat se tak jako ony a aby hledaly způsoby k docílení jisté podobnosti, jak o tom svědčil dopis Aleny Kuglerové z 3. třídy, ve kterém přála prezidentu K. Gottwaldovi k narozeninám: „Chtěla bych být jako on, ten náš drahý, milý, chtěla bych se mu vyrovnat aspoň na malou chvíli. Vyšel z kolébky prostě a jeho otec dělník byl. V práci se zrodil, v práci roste – slaven buď den, kdy se narodil!“¹²⁴

K úmrtí Gottwalda vyšlo černobíle vytištěné číslo,¹²⁵ které svým vzhledem připomínalo parte. Obsahovalo vzpomínkové básně oslavující tohoto muže. I po jeho smrti se nadále objevovaly básně a povídky o jeho dobrotě. Kolem nedožitých Gottwaldových 57. narozenin se v časopise objevila povídka *Ve strouze*,¹²⁶ kterou

¹²⁰ *Ohníček*, roč. 1, č. 6, 11. 11. 1950, s. 82.

¹²¹ *Mateřídouška*, roč. 7, č. 5, 15. 11. 1950, s. 68.

¹²² *Ohníček*, roč. 2, č. 6, 10. 11. 1951, s. 82.

¹²³ *Ohníček*, roč. 2, č. 6, 10. 11. 1951, s. 82.

¹²⁴ *Mateřídouška*, roč. 7, č. 5, 15. 11. 1950, s. 68.

¹²⁵ *Ohníček*, roč. 3, č. 9, 25. 3. 1953.

¹²⁶ *Mateřídouška*, roč. 10, č. 4, 10. 11. 1953, s. 50 – 51.

napsali Jiří Havel a Pravoslav Sovák, Popisovala příhodu z jeho dětství, kdy pomohl vytrhnout holčice trn z paty.

Husité a Jan Žižka

Dalším vzorem byly i postavy z české historie. Oblíbenou osobností byl vojevůdce Jan Žižka z Trocnova,¹²⁷ který představoval dobu husitského hnutí, které během komunismu dosahovalo vysoké oblíbenosti. Husité totiž byli bráni jako předchůdci komunistů, protože bojovali proti katolické církvi a panstvu, které se obohacovalo na jejich úkor. Janu Žižkovi, k výročí jeho smrti dne 11. září 1424, a husitství se věnovalo celé třetí číslo *Ohníčku*,¹²⁸ jehož obálku zdobí obrázek vojevůdce sedícího na koni se zvednutým palcátem od Mikoláše Alše¹²⁹ z roku 1908.

Naprostotožnou obálku má i pozdější číslo *Ohníčku*. Zde můžeme vysledovat jistou neoriginalitu, protože proč by se hledal nový obrázkový motiv, když tento byl shledán dostatečně dobrým a ještě ho vytvořil národní umělec Mikoláš Aleš. Husitství bylo také spojováno s bitvou u Dukly, jejíž výročí se připomínalo 6. října. Žižka představoval vzor 1. československého sboru, který bojoval u dukelského průsmyku r. 1944.¹³⁰ Dětem bylo doporučeno, aby se řádně seznámily se svou minulostí a řídily se příkladem lidí, kteří bojovali za lepší budoucnost. Děti tak měly lépe pochopit pionýrské heslo: „*K budování a obraně vlasti – buď připraven!*“¹³¹

Osobnosti národní historie

Dalším předkládaným vzorem byli lidé z národní historie. Jednalo se o řadu národních umělců jako Mikoláš Aleš, Bedřich Smetana¹³², Božena Němcová¹³³ či Alois Jirásek.¹³⁴ Mezi významné patřil i Julius Fučík,¹³⁵ který byl popraven během fašistické okupace. Pionýři ho považovali za vzor a 11. skupina v pražských Strašnicích po něm pojmenovala svůj oddíl, protože „*věděli, jak Fučík pracoval pro mír a chtěli tak v jeho práci pokračovat, stát se také takovými lidmi jako byl on sám a uctít tak jeho památku.*“¹³⁶

¹²⁷ 1360 – 1424, významný husitský vojevůdce.

¹²⁸ *Ohníček*, roč. 1, č. 3, 30. 9. 1950.

¹²⁹ 1852 – 1913, český malíř, kreslíř, ilustrátor a dekoratér.

¹³⁰ *Ohníček*, roč. 5, č. 2, 1. 10. 1954.

¹³¹ *Ohníček*, roč. 1, č. 3, 30. 9. 1950, s. 34.

¹³² 1824 – 1884, český hudební skladatel.

¹³³ 1820 – 1862, vlastním jménem Barbora Novotná, později Panklová, česká spisovatelka.

¹³⁴ 1851 – 1930, český prozaik, dramatik a politik.

¹³⁵ 1903 – 1943, český komunistický novinář, divadelní a literární kritik.

¹³⁶ *Ohníček*, roč. 1, č. 1, 2. 9. 1950, s. 3.

Preferovaná povolání

V důsledku přeměny hospodářství a jeho orientace na těžký průmysl se do popředí z dělnických povolání dostala hornická profese, protože na ní „*spočívala tíha pětiletky*.“¹³⁷ V rozhovoru malíř František Čihák, který namaloval obrázek horníků na jednu titulní stranu *Ohníčku*,¹³⁸ mluvil o tom, že svými obrazy přibližoval práci dělníků ostatním lidem. Zmínil se i o tom, že kdysi pracoval jako dělník a sám viděl, že se dělaly obrovské rozdíly mezi fyzickou a duševní prací. Upozornil na to, že v jeho současnosti se tyto rozdíly ztrácely.¹³⁹

Preferovaná dělnická třída se brala jako základ a výkvět tehdejší společnosti. Dělník nejenže pracoval, ale také se sám vzdělával. Člověk „nové společnosti“ měl být všestranný, nemělo se dělat rozdílu mezi inteligencí a dělnickou třídou, protože dělník měl být obojí, a proto jich mnoho šlo studovat střední, či později vysokou školu.

Horník se stal „*novodobým rytířem či princem na bílém koni*.“¹⁴⁰ Aby si v budoucnu děti zvolily tento obor, popisovalo se hornictví co nejlákavěji. Jeho povolání se jevilo jako dobrodružné, protože pracoval pod zemí, tj. na místě, které člověk jen tak nenavštívil, a navíc pomáhal republice a lidem, aby si zatopili uhlím, kterého v té době byl velký nedostatek. Často se stávalo, že vypadl proud i na několik hodin. Pro bližší seznámení s tímto povoláním se psaly články o jejich práci, jejichž autorem mnohdy byli samotní horníci či jejich učni.¹⁴¹

S nabíráním nových učňů souvisela i tzv. Lánská akce, která byla vyhlášena v červenci 1949. Horničtí učni se s prezidentem K. Gottwaldem na návštěvě v Lánech dohodli, že seženou určitý počet nových hornických učňů. Prezident jim jako odměnu přislíbil, že je za rok opět pozve na návštěvu do zámku v Lánech. Rozjela se celorepubliková akce, do které se zapojili všichni, včetně tisku, umělců, samotných hornických učňů, ale i jejich rodičů. Ti všichni jezdili na besedy, kde se snažili nabrat do svých řad nové učně. To se jim nakonec podařilo a horničtí učni byli další rok opět pozváni na návštěvu k prezidentovi, kde jim poblahopřál k jejich úspěchu. Akce proběhal z důvodu potřeby většího počtu nových učňů do těžkého průmyslu, jemuž se

¹³⁷ *Ohníček*, roč. 1, č. 10, 6. 1. 1951, s. 152.

¹³⁸ *Ohníček*, roč. 1, č. 10, 6. 1. 1951, s. 150 – 151.

¹³⁹ *Ohníček*, roč. 1, č. 10, 6. 1. 1951, s. 150.

¹⁴⁰ FORMÁNKOVÁ, Pavlína, pozn. 2.

¹⁴¹ Den hornického učně, Karel Budínský, hornický učeň, Domov mladých u dolu gen. Svobody v Kamenných Žehrovicích. *Ohníček*. Roč. 1, č. 13, 17. 2. 1951, s. 199.

dávalo přednost kvůli rozhodnutí RVHP, kde v čele stál Sovětský svaz.¹⁴² Úkol byl splněn, protože „*k hornickému povolání našlo cestu přes deset tisíc mladých lidí.*“¹⁴³ Tento počet byl zajisté nadhodnocen, aby se demonstrovala vysoká úspěšnost akce.

Bez ohledu na zaměření povolání se nejvíce oceňovali tzv. *úderníci*. Jednalo se o pracovníky, kteří se sami vzdělávali a snažili se najít způsoby, jak zlepšit své pracovní výsledky a dosáhnout tak vyššího výkonu. Jen díky nim tak mnohdy došlo k včasnému a někdy i dřívějšímu splnění pětiletky, např. svazák Václav Svoboda ze závodu Jiřího Dimitrova, Avie v Letňanech viděl, kolik zemi a všechny pracující čekalo úkolů v pětiletce, a proto chtěl mít největší podíl na tom, aby se lidem v ČSR žilo šťastně. Koupil si několik brožurek, které napsali stachanovci,¹⁴⁴ a vymyslel způsob, jak obsluhovat najednou čtyři stroje, čímž ušetřil závodu čtyři dělníky, kteří tak pracovali na něčem jiném. Ve svém dopise oznámil prezidentovi, že za necelé dva roky splnil pětiletý plán. Prezident mu poděkoval za jeho práci, „*kteřou vykonal pro svou zemi a pro vítězství všech poctivých lidí na světě, kteří chtěli žít v klidu a v míru.*“¹⁴⁵

Tyto příběhy jistě silně zapůsobily na nejednu dětskou duši plnou ideálů, která si přála budovat mír, aby všichni na světě byli šťastní a netrpěli nouzí. Dětem předkládané vzory nadmíru pracujících úderníků zapříčinily, aby se děti toužily stát takovými pracovníky – úderníky, aby pomohly své vlasti v budování lepšího světa, kde by neexistovaly války. Než by však děti vyrostly a samy se staly úderníky, tak chtěly, aby tímto předkládaným vzorem byly jejich rodiče. Libuše Pospíšilová, žákyně 4. třídy Národní školy v Čáslavi, psala o tom, jak by mamince doma se vším pomáhala, aby maminka měla více času na práci. Pak by se jistě stala údernicí, na kterou by dívka byla náležitě pyšná.¹⁴⁶

Bylo reálné, aby se děti ke svým vzorům i přidaly, až vyrostou, k čemuž je nabádala i báseň od Josefa Filgase, nazvaná *Havířská hvězda*: „*Je nás, chlapče málo. Uč se, synku, ve škole uč se pilně všemu, abys mohl vykročit na havířskou směnu!*“¹⁴⁷

¹⁴² VILÍM, Josef. Jak se zrodila lánská akce. In: *Od nálezu uhlí po útlum těžby na Ostravsku: Klub přátel Hornického muzea OKD*. Roč. 2001, č. 1, s. 96 – 97.

¹⁴³ FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol., pozn. 7, s. 494.

¹⁴⁴ Označení podle sovětského horníka Alexeje Stachanova pro mimořádně výkonného pracovníka.

¹⁴⁵ *Ohníček*, roč. 1, č. 10, 6. 1. 1951, s. 152 – 153.

¹⁴⁶ *Ohníček*, roč. 1, č. 11, 20. 1. 1951, s. 174.

¹⁴⁷ *Mateřídouška*, roč. 8, č. 11, 1. 2. 1952, s. 165.

Vojáci a SNB

Voják a příslušník SNB představovali vzor díky své odvaze a tomu, že chránili republiku před nebezpečím. Vojáci představovali vnější obrannou složku republiky, zatímco SNB potírala kriminalitu uvnitř státu. V dětských příbězích vystupovali také jako zachránci. Když se dítě dostalo do problému či zjistilo nějaký nedostatek, požádalo o pomoc právě někoho z těchto složek, který dítěti ihned pomohl. Stejně jako v povídce *Lenka a malý pejsek*¹⁴⁸, kdy se holčičce zatoulal pejsek a zastavil se u řeznictví. Dívka tak náhodou odhalila podvod místního řezníka, který švindloval se závažím. Neprodleně to oznámila příslušníku SNB, který šel právě po ulici. Ten švindlíři vyčinil a „doporučil zákazníkům, aby nakupovali v družstvu nebo v národním podniku, kde je na váze ani na penězích neošidí.“¹⁴⁹ Příhoda lehce naznačuje, že živnostníci se chovají jako podvodníci, a proto je nejlepší nakupovat právě v družstvu či v národním podniku.

Poukazovalo se i na podobnost mezi vojáky a pionýry, na což v povídce *Jak Jenda našel svého četaře* upozornil dotyčný voják: „*Máme stejné úkoly – heslo pionýrů je přece: k budování a obraně vlasti buď připraven – já toto heslo plním na vojně, ty ve škole. Budeme si proto psát, jak se nám naše práce daří!*“¹⁵⁰

Správný pionýr se uměl orientovat v přírodě a především se v ní o sebe postarat. Proto se hrály tzv. branné hry, kdy děti si v praxi vyzkoušely své nabyté znalosti. Tyto hry sloužily k tomu, aby děti byly připravené v případě potřeby k obraně vlasti v duchu pionýrského hesla: „*Pionýr brání mír.*“ Proto pionýrská organizace a školy často spolupracovaly s bezpečnostními složkami, tj. s vojáky a příslušníky SNB. Ti navštěvovali děti a vyprávěli jim o svém povolání a zdůrazňovali, že pracovali pro vlast.

Vojsko a SNB ochraňovali zemi před každým nebezpečím, vojáci i několik stovek kilometrů daleko od svých rodin, kde hlídali jako pohraniční stráž: „*Spiš už, synku, moje dítě, já tu chodím černou tmou, ve vzpomínce políbím tě a pohladím matku tvou. Spi jen klidně, moje dítě, vojáků je jako hvězd, a já s nimi ochráním tě, i naši zem – na mou čest!*“¹⁵¹

Vojáci bránili republiku a její obyvatele. Tomuto úkolu věnovali veškerý svůj čas, dokonce i na úkor vlastní rodiny. Bylo prezentováno, že jen díky jejich bedlivému

¹⁴⁸ *Ohníček*, roč. 1, č. 5, 28. 10. 1950, s. 77 – 78.

¹⁴⁹ *Ohníček*, roč. 1, č. 5, 28. 10. 1950, s. 77 – 78.

¹⁵⁰ *Ohníček*, roč. 2, č. 3, 29. 9. 1951, s. 42.

¹⁵¹ SYROVÁTKA, Oldřich. Voják na stráži. In: *Mateřídouška*. Roč. 10, č. 2, 20. 9. 1953, nečíslovaná 17.

střežení mohou malé děti v klidu spát, a proto jim děti věnovaly své uznání a přejímaly je jako své vzory.

Vrstevník

Každodenní vzor představoval i vrstevník dětí. Dle dobové propagandy se mělo jednat o pionýra, který nikdy neváhal pomoci v nouzi. Symbolem pionýrů byl červený šátek, jako „*nejkrásnější a nejvýznačnější označení mládeže*“.¹⁵²

Každé „správné“ tehdejší dítě si přálo přispět k budování socialismu a rozvoji republiky, a proto děti slibovaly a zavazovaly se tak k určité věci, kterou v budoucnu vykonají, např. pionýrský oddíl dětí v Troubelicích „*se zavázal, že získá dalších pět členů, vytvoří nástěnku, získají dohromady 50 jedniček, nasbírají 90 kg surovin, 100 lahví a přečtou si knihy o životě Pionýrů*“.¹⁵³

1.11 Srovnávání

Nejlepším příkladem, aby děti pochopily rozdíly toho, jak špatně se žilo v době, kdy dělnická třída byla utiskována bohatými pány a jak skvěle se měli tehdejší dělnické děti, bylo srovnávání. Dětem se předložilo tragické vyprávění toho, jak děti neměly co jíst a chodily v otrhaných šatech, protože jejich rodiče ne svou vinou přišli o práci a neměli tak svou rodinu z čeho živit. Děti nuceny nastalými podmínkami těžce fyzicky pracovaly, aby rodičům vypomohly.

Historie a současnost

*Smutné dětství x radostné dětství*¹⁵⁴, tak se jmenoval článek, který předváděl právě výše zmiňovaný příklad srovnání. Sovětský spisovatel Gorkij vzpomínal na svá dětská léta před říjnovou revolucí, kdy otce vyhodili z továrny a rodina se tak ocitla bez prostředků. Chlapec chodil v otrhaném oblečení, děti se mu kvůli tomu posmívaly a učitelé ho za to zavrhovali. Aby pomohl rodinnému rozpočtu, tak nosil těžké pytle.

Dětství chlapce tehdejší doby bylo popsáno mnohem radostněji a barvitěji: „*Moje země je zemí práce. Stavíme továrny, nová města, cesty a průplavy od jednoho moře k druhému. Naši inženýři nutí řeky, aby tekly novým korytem a půda, aby dávala dvakrát či třikrát do roka úrodu. Uprostřed celé této ohromné práce se však nepřestávají starat o nás o sovětské děti. Na leningradském nábřeží vystavěl car Alexander III. svůj palác, jeden z nejnádhernějších paláců v Leningradě. Tento palác se stal palácem pionýrů. Děti tam dokonce mají i telefonní stanici a mohou si volat*

¹⁵² *Ohníček*, roč. 1, č. 1, 2. 9. 1950, s. 4.

¹⁵³ *Ohníček*, roč. 1, č. 1, 2. 9. 1950, s. 4.

¹⁵⁴ *Ohníček*, roč. 1, č. 5, 28. 10. 1950, s. 68 - 69.

s jinými paláci pionýrů. Chodí za nimi námořníci a vysvětlují a učí děti námořnickému životu. Některé pionýrské tábory mají u moře, např. tábor Artěk.¹⁵⁵ Děti mají parky a sportovní hřiště, své čítárny a divadla. Jeden z největších sovětských filmových závodů natáčí filmy jen pro děti. To samé i s knihami. „A mimo to jsou ještě dětské technické stanice, dětské vlaky, opravdové železnice s kolejemi a vagony. Vozí jen děti a průvodčími jsou také děti. Jak jsme šťastny, my, sovětské děti!“¹⁵⁶ Dle článku se dětem vedlo naprosto báječně a užívaly si dětství díky všemu, co jim SSSR nabízela. Sovětská vláda věnovala palác cara Alexandra III. pionýrům, tolik byla velkorysá.

Ke zneužívání historie docházelo u komunistického režimu běžně. Propaganda se soustřeďovala na nejvýraznější momenty spjaté s historií komunistické strany a jejích úspěchů. Články v časopisech poukazyvaly na dobu před únorem 1948, kdy dělníci žili v nedostatku a bohatí jejich práce zneužívali ve svůj prospěch. To vše změnila říjnová revoluce v Rusku a únorový převrat v Československu, kdy dle propagandy přicházely lepší časy: „Rodiče moji neměli kde bydlet. Boháči měli paláce. My však už nikdy nepoznáme, co je to býti bez práce! V palácích jsou dnes ozdravovny, pracovny našich závodů. A zítra pro chleba si půjdem tak jako dneska pro vodu! Kdo tohle všechno způsobil, kdo podal chudým ruce? Dělníci spolu s rolníky, Říjnová revoluce!“¹⁵⁷ V uvedené básni se srovnávala tehdejší minulost, kdy rodiče neměli kde bydlet a neměli co jíst, zatímco bohatí si žili v nebyvalém přepychu, s dobou, kdy z paláců se vybudovaly ozdravovny a závody, díky nimž lidé měli kam chodit pracovat a vydělat si tak na svoje živobytí.

Únorový převrat v ČSR znamenal stejné vítězství jako v SSSR říjnová revoluce. Z povídky Vlasty Svobodové *Dnes je všechno jiné* se Evička, která chodila do mateřské školky, ptala své maminky na její dětství a zda maminka také navštěvovala takovou krásnou školku jako Evička. Maminka vyprávěla o době, kdy velkou budovu – nynější školku, vlastnil bohatý továrník. Holčička nemohla pochopit, jak v tak velkém domě mohl bydlet jen jeden člověk. Vše se změnilo po únoru 1948: „A tak jednou v únoru, když tobě nebyl ještě ani rok, dělníci řekli: V továrně pracujeme my a továrna je naše. A z toho velkého domu uděláme mateřskou školu pro naše děti. Evička se spokojeně

¹⁵⁵ Sovětský pionýrský tábor na ostrově Krym.

¹⁵⁶ *Ohníček*, roč. 1, č. 5, 28. 10. 1950, s. 69.

¹⁵⁷ NOHA, Jan. Říjnová revoluce. In: *Mateřídouška*, roč. 7, č. 3, 15. 10. 1950, s. 36.

*usmívá: To jsem ráda, mámo, že to udělali. Zamyslí se a za chvíli se zeptá: A kdo jim to poradil? Máma se usměje a řekne: Soudruh Gottwald, Evičko.*¹⁵⁸

Gottwald představoval úspěch února 1948, za který mu ostatní vděčili. Od 2. poloviny 50. let se únor sice zmiňoval, ale již se nefiguroval jako hlavní téma zimních čísel. V únorovém čísle *Mateřídoušky* 1958 se o něm nepsalo vůbec s tím, že se v časopise nacházela pouze pohádka *Hospodařili na svém*¹⁵⁹ od Jarmily Zavadové, kde bohatý trápil chudé a ti se mu postavili a zvítězili.

Rozdíly mezi státy

Komunistická propaganda se soustřeďovala především na příklady, přesněji na srovnávání, aby dětem osvětlili, jak dobře si žily a že to rozhodně nebylo samozřejmostí. Náznak lze najít opět v úvodu prvního čísla *Ohníčku*: „Protože prací se podporuje mír, i vy se přičiníte, aby již brzy na světě všechny děti mohly chodit do školy a měly se tak dobře jako vy nebo děti v Sovětském svazu. A proto začněte tento rok s heslem: *Jdeme do školy učit se a hájit světový mír!*“¹⁶⁰ Další informace se dozvídáme i ze sovětského pionýrského tábora Artěk na krymském poloostrově, kam za odměnu jeli ti nejlepší vybraní pionýři, kde šest týdnů strávili se sovětskými pionýry, „kteří hostům i svým kamarádům předváděli život dětí v Číně, jak tam rády chodí do školy, aby rychle dohonily to, co zameškaly ve válce. Potom život dětí z Koreje, dětí ze zemí lidových demokracií a Sovětského svazu a malých černoušků v Americe.“¹⁶¹ Upozorňovalo se na tehdejší dění ve světě. Zde se nacházely zmínky o občanské válce v Číně, která probíhala v letech 1927-1950, ale i o Korejské lidově demokratické republice a o černoušcích v Americe, což mohla být narážka na rasovou segregaci, ke které v USA v té době docházelo.

Západní země představovaly pro komunistický režim politické nebezpečí, a proto se vykreslovaly v co nejvíce nepřátelském tónu. Tento tón se dával do protikladu se zeměmi socialistického bloku, které žily v míru a přály ho všem na zemi, zatímco západní blok toužil po bohatství. O tom, jak bídne si žili dělnické děti v zemích, které ovládali „kapitalisté“, popisoval článek *Vánoce v zemi bídy* o čtrnáctiletém italském chlapci, který pracoval v truhlářské dílně a stával se mu jeden úraz za druhým. Léčebné výlohy byl nucen si platit sám, na což pořádně neměl peníze, neboť jeho otec

¹⁵⁸ *Mateřídouška*, roč. 8, č. 12, 15. 2. 1948, s. 180.

¹⁵⁹ *Mateřídouška*, roč. 14, č. 2, 1. 2. 1958, s. 2 – 3.

¹⁶⁰ *Ohníček*, roč. 1, č. 1, 2. 9. 1950, s. 2.

¹⁶¹ *Ohníček*, roč. 1, č. 1, 2. 9. 1950, s. 10 – 11.

nepracoval, poněvadž ho propustili. Příběh ukončovala věta chlapce: „*U nás je strašný hlad, protože jsou u nás kapitalisti. Ti si myslí, že mohou jíst jen oni. Přál bych si, aby už přestali vykořisťovat dělníky. A až vyrostu, budu za to bojovat.*“¹⁶²

Existovala tedy jednoduchá rovnice, kapitalisté rovná se hlad. Děti odmalička poslouchaly o tom, jaká se v těchto zemích nacházela bída, a podsouvalo se jim, že za to mohlo „kapitalistické“ zřízení. Z důvodu omezeného cestování pak děti nemohly být konfrontovány s realitou.

1.12 Znamy komunismu

Práce

Práce představovala prostředek, kterým se lidé mohli dostat k míru a k blahobytu. Neměla nikoho lekat, všichni k ní měli přistupovat zodpovědně a s vědomím toho, že „dnes budují lepší zítřky“, k čemuž děti měly být vedeny již od malička.

Děti skládaly básně, psaly povídky, ale i vymýšlely slova k písničkám s touto tematikou, např. žákyně 5. třídy národní školy napsala text k písni *Naše práce*, hudbu složil hudební skladatel a kritik Ivan Jirko. Slova písně zněla velice jednoduše a tím pádem byla snadno zapamatovatelná: „*My jsme děti páté třídy, ve sběru jsme chlapíci, předhoníme všechny školy, máme úsměv na líci. Nás neleká těžká práce, my ji všechnu zdoláme, máme rádi republiku, Práci čest jí voláme.*“¹⁶³ Naznačená socialistická soutěž, představovala touhu dětí předhonit všechny ostatní školy ve sběru, měla sloužit jako motivace k lepším výkonům, protože ti nejlepší bývali vyznamenáni, ať už diplomem nebo věcným darem, např. míčem.

Příběhy s pracovní tematikou, ve kterých děti chodily ve svém volném čase na brigády, měly utvrzovat v tom, aby samy od sebe aktivně pracovaly. Tím uvědomovaly, že pomáhaly nejen sobě, ale společnosti jako celku. „*Všude bude dílo pod rukama kvést, v továrnách i v dolech: Naší práci čest!*“¹⁶⁴

Předtím, než děti vykonaly nějakou práci, bylo třeba, aby si ji nejprve určily. Básně a povídky popisovaly dávání slibů a závazků, ke kterým se připojoval i důvod, proč to chce dítě vykonat. Jako častý důvod se udával ten, že děti chtěly pomoci své republice: „*My, děti, ve své škole, jak v dílnách tátové, pracujem na úkolech pro tebe, domove. Z nás každý plní sliby, své plány vyhlásí. At se nám země líbí... At' vzkvétá do*

¹⁶² *Mateřídouška*, roč. 7, č. 7 – 8, 15. 12. 1950, s. 109.

¹⁶³ *Ohníček*, roč. 1, č. 6, 11. 11. 1950, s. 87.

¹⁶⁴ MACH, Alois. Veselý ruch. In: *Mateřídouška*, roč. 7, č. 2, 1. 10. 1950, s. 26.

*krásy... Mám rád svou republiku, mám ji jak mámu rád. Učím se od dělníků pro svůj stát pracovat.*¹⁶⁵ To, že se děti učily od dělníků, opět poukazovalo na preferování dělnické třídy.

Kolektivismus

S některými problémy či nastalými situacemi, ať se člověk může snažit jakkoliv, se sám nedokáže vyrovnat či neví, jak je řešit, a proto potřebuje pomoc někoho dalšího. Jako jednotlivec je snadno zranitelný. V podobném duchu fungovala i Pionýrská organizace, která mj. měla chránit slabší a pomáhat. Pokud někdo nebyl schopen vykonat určitý úkol, pionýři se mu snažili pomoci, aby ho zdárně zakončil. Pionýři tak v mnohých povídkách působili jako zachránci.

Na principu kolektivismu stála celá komunistická strana. Na příkladech z historie se dokládalo, že v jednotě všeho lidu je síla. Proto zvítězila dělnická třída ve Velké říjnové revoluci či o vítězném únoru.

Jeden ze symbolů příslušnosti ke kolektivu představoval červený pionýrský šátek: *„Na pionýrský šátek já pyšný, hrdý jsem. Vždyť částí praporu je, za kterým k slávě jdem. Ten šáteček je rudý jako krev dělníků, co za svobodu tekla a za republiku. Na pionýrský šátek já pyšný, hrdý jsem. Jen ti ho mohou nosit, kdo budují svou zem.*¹⁶⁶

Způsob, jakým se dávala najevo vůle kolektivu, probíhal díky hlasování. Stejně to dle povídky *Návštěva pana ministra*¹⁶⁷ od Jana Rysky vyřešili pionýři, kteří odhlasovali dar ministru školství a národní osvěty Zdeňku Nejedlému. Ministr chtěl původně dar odmítnout, ale *„když se něco odhlasuje, tak se to musí dodržet,*¹⁶⁸ Hlasování se stávalo závazným.

Nepřátelé

Země socialistického bloku se díky své propagandě označovaly jako nositelky míru, ale proti jejich snaze ho zachovat vystupovaly západní mocnosti v čele s USA. Ty byly popisovány jako nelidské, toužící po moci a bohatství, které se neštítily použít všech dostupných prostředků, aby dosáhly svého cíle.

Západní mocnosti si na pomoc vzaly i zbraň z říše hmyzu. Tou zbraní se stala mandelinka bramborová. Její nebezpečí si uvědomovaly i děti. Těžko však říct, zda se

¹⁶⁵ ŠIKTANC, Karel. Naše země. In: *Mateřídouška*, roč. 7, č. 5, 15. 11. 1950, s. 71.

¹⁶⁶ ALDA, Jan. Pionýrský šátek. In: *Ohníček*, roč. 2, č. 22, 31. 5. 1952, s. 354.

¹⁶⁷ *Mateřídouška*, roč. 8, č. 11, 1. 2. 1952, s. 163 – 164.

¹⁶⁸ *Mateřídouška*, roč. 8, č. 11, 1. 2. 1952, s. 164.

jednalo o jejich vlastní pohnutku či na doporučení někoho – rodičů, učitelů ve škole či vedoucích pionýrské organizace.

Básničku o nebezpečném brouku napsal i jedenáctiletý Stanislav Oubram z Prahy: „...*Však velká přišla pohroma, tam zdálky od západu, mandelinku k nám poslali, což budem bez bramborů? Ach, páni, to se mýlíte, to náš lid málo znáte, my svorně jdeme kupředu a to vaše hlavy mate. Červené šátky zasvítí mezi tou zelení a pilné ruce sbírají vaše nadělení.*“¹⁶⁹

Červené šátky opět poukazují na pionýry. Jako výkvět mládeže zde sbírali mandelinku. Všichni stáli pospolu proti tomuto nebezpečí, což mělo mást západní mocnosti. Podle oficiální propagandy se jednalo o společnost založenou na sobectví každého jedince, jemuž šlo pouze o jeho vlastní prospěch. Ten měl být korunován neúspěchem, protože dával přednost jednotě všech, kteří jdou za svým společným cílem, který jim ovšem určovala komunistická strana.

Ameriku, dle propagandy, však netvořili jen ziskuchtiví mocipáni, ale také lidé, kteří trpěli pod jejich nadvládou. V člancích se objevovaly příběhy a přání dětí, aby byli osvobozeni rodiče dětí, kteří „*seděli ve vězení za to, že si přáli mír a mluvili pravdu*“,¹⁷⁰ kterou USA netolerovala. Dětem byly předkládány obrázky trpících a hladovějících dětí ze zemí, kterým vládnou západní mocnosti nebo kde probíhaly války, za jejichž původce byly označeny zmiňované státy.¹⁷¹ Děti tak viděly fotografie - zmrzačenou korejskou holčičku, které bomba utrhla obě ruce, chlapce s vypálenýma očima od granátu, plačící dítě, které sedělo u zabitě matky.¹⁷²

Po spatření těchto obrázků a informací, které dětem byly prezentovány, pak děti určitě věřily tomu, že západní země představovaly „peklo na zemi“ a že jen kvůli nim se na světě děly takové nepravosti. Nebraly v úvahu to, že se jim předkládal jen jednosměrný pohled na věc, protože už se nemluvilo o tom, jaké technické a další vymoženosti se v těchto zemích nacházely a lidé se zde chovali stejně jako všude jinde.

Závazek

Dospělí stejně jako děti si dávali závazky, aby pomohli v socialistickém budovatelském úsilí. Závazky získávaly různou podobu, mohlo se jednat o sběr papíru, láhví, úpravu parku, získávání nových členů do pionýrského oddílu apod.

¹⁶⁹ *Ohníček*, roč. 1, č. 2, 16. 9. 1950, s. 26.

¹⁷⁰ *Ohníček*, roč. 1, č. 13, 17. 2. 1951, s. 203.

¹⁷¹ *Ohníček*, roč. 1, č. 22, 26. 5. 1951, s. 338.

¹⁷² PEROUTKOVÁ, Marie. Na obranu dětí. In: *Ohníček*, roč. 2, č. 17, 5. 4. 1952, s. 259 – 262.

*Závazek*¹⁷³ se jmenovala i povídka od Jana Pregeta, ve které se pionýři snažili přesvědčit ostatní spolužáky ze školy, kteří však nevstoupili do pionýrské organizace, aby společně upravili park, aby si v něm mohli hrát a aby z něho těšili i lidé, kteří si tam chodili sednout a odpočívat. Přes počáteční odmítnutí nepionýrů se nakonec obě skupiny sešly ve smluveném čase a místě: „*Poznali jsme včas svou chybu a chceme s vámi spolupracovat. A závazek máme také: všichni společně upravíme park již do 10. září!*“¹⁷⁴

Pionýři představovali aktivní prvek v dětské společnosti, protože byli bráni jako malí budovatelé socialismu. Svými sliby se snažili pomoci míru, socialismu a republice, což dokládala i slova Jany Konvalinkové, žákyně 4. třídy Národní školy v Dalovicích: „[...] *My jí*¹⁷⁵ *dáme také své příspěvky k udržení míru – pozdravy a závazky. Budeme se dobře učit, pomáhat slabším spolužákům, budeme šetřit pečivem a budeme sbírat odpadky. Naše úderky ve třídě budou soutěžit. To proto, aby nikdy nebyla válka.*“¹⁷⁶

Technika

Doba konce čtyřicátých a následně padesátých let symbolizovala převratné technické novinky, které měnily podoby hlavních postav dětských příběhů a básní. Do popředí se díky tomu dostaly mašinky, traktory a jiné technické vymoženosti, které pomáhaly plnit cíle pětiletky: „*Jarní vítr odvál už sněhy za hory, po cestách a v dědinách hrčí traktory. Vyjždějí ze stanic orat, vláčet, sít – družstevníkům pomohou v polích zvítězit!*“¹⁷⁷

I v pozdější době technika a průmysl neztrácel na důležitosti, jak o tom svědčí básně o továrních komínech jako symbolech blahobytu: „*Z komínů se kouří, slunce oči mhouří. Mhuř si oči, mhuř, kdyby se z nich nekouřilo, bylo by nám huř,*“¹⁷⁸ a „*Čoudí, hulí, dýmají, pokoje si nedají. Kdyby kouřit přestali, časy zlé by nastaly.*“¹⁷⁹

Aktuální dění

Zprávy o tehdejšímu aktuálnímu dění se zmiňovaly nejen o novinkách v samotné ČSR, ale také o zemích komunistického bloku a o jejich politické situaci.

Oblíbeným tématem, o kterém se psalo, byla válka v Koreji, probíhající v letech 1950 – 1953, která se popisovala jako útok Američanů na tuto zemi, která chtěla jen

¹⁷³ *Ohníček*, roč. 1, č. 3, 30. 9. 1950, s. 41.

¹⁷⁴ *Ohníček*, roč. 1, č. 3, 30. 9. 1950, s. 41.

¹⁷⁵ Holubičí míru.

¹⁷⁶ *Ohníček*, roč. 1, č. 13, 17. 2. 1951, s. 203.

¹⁷⁷ BÁRTA, Oldřich. Traktory pomáhají. In: *Ohníček*. Roč. 2, č. 16, 22. 3. 1952, s. 247.

¹⁷⁸ HRUBÍN, František. Továrna na slunci. In: *Mateřídouška*. Roč. 12, č. 1, 15. 1. 1956, s. 1.

¹⁷⁹ SEDLOŇ, Michal. Rodina kuřáků. In: *Mateřídouška*. Roč. 15, č. 5, 10. 5. 1959, s. 7.

mír, který jí právě kvůli napadení USA nebyl dopřán. „*Jistě už jste dávno slyšeli o té daleké, ale nám milé asijské zemi, která se jmenuje Korea. Američané se chtěli této země zmocnit, ale severokorejský lid svou zemi bránil a osvobozoval jak od zrádců, tak od Američanů.*“¹⁸⁰

Čína taktéž zvítězila v boji proti vládcům (bohatí statkáři), kteří své poddané utiskovali, a proto i ona se stala vděčným tématem článků časopisu. I tato země přejímala dle propagandy za vzor SSSR: „*Poznali také, jak ve své zemi zvítězili ruští dělníci a rolníci. [...] Dnes je Čína svobodná jako my. Všichni lidé jsou si rovni, pracují v továrnách a na polích, které jim patří, a děti mohou chodit do školy. [...] Mají z toho velkou radost a my s nimi. Vždyť čínský lid je náš velký a milý přítel.*“¹⁸¹

Západní mocnosti vystupovaly jako agresori, kteří přišli někam, kde neměli co pohledávat. Místo toho, aby se zasloužili o mír, tak raději vzali zbraně a šli ničit. Dle propagandy jedině socialistický blok chtěl absolutní mír a doufal v jeho naplnění: „*Na světě je víc dobrých lidí než zlých. Řeknou, že se musí také tak dobře postarat o děti. Řeknou Trumanovi: Pane presidente, nebudeme dělat pumy, chceme stavět školy a vyrábět dětem šaty. A Churchillovi v Anglii řeknou: Nestarejte se o děla a ponorky, starejte se o děti. A generálům řeknou: Zastavte válku v Koreji a ve Vietnamu, jděte domů, nemáte co dělat v těch krásných zemích. Starejte se s námi o děti, jak to dělají v Sovětském svazu a v jiných zemích.*“¹⁸²

Po několika podobných článcích pak mnoho dětí jistě uvěřilo tomu, že země západního bloku zajímala jen válka a zbrojení. Tento jejich názor podpořil i článek v časopise, dle kterého k tomuto ražení měly být vychovávány i americké děti: „*Malé desetileté děti představují odsouzence a stejně malé děti si hrají na popravčí. K tomu tedy vychovává americký imperialismus mládež – chce, aby se z amerických dětí stali spolehliví vrahové, kteří jednou půjdou vraždit, matky, otce i děti v cizích zemích.*“¹⁸³

Témata ohledně Československa se věnovala především tehdy probíhající pětiletce. V povídce *Vlastníma rukama* od Valentiny Osejevy učitel svým žákům vyprávěl o pětiletce. Jeden hoch řekl, že by se chtěl probudit až za pět let, aby viděl všechnu tu nádheru, zatímco ostatní na to zvolali: „*My to chceme všechno vlastníma rukama udělat,*“¹⁸⁴ což už poukazovalo na kolektivismus, práci a tehdy aktuální

¹⁸⁰ *Ohníček*, roč. 1, č. 2, 16. 9. 1950, s. 19.

¹⁸¹ Čínská lidová pohádka se uskutečnila. *Ohníček*. Roč. 1, č. 4, 14. 10. 1950, s. 58.

¹⁸² PEROUTKOVÁ, Marie. Na obranu dětí. In: *Ohníček*, roč. 2, č. 17, 5. 4. 1952, s. 261.

¹⁸³ BERKA, Miroslav. Děti ve Spojených státech. In: *Ohníček*, roč. 2, č. 22, 31. 5. 1952, s. 339.

¹⁸⁴ *Mateřídouška*, roč. 4, č. 16.

pětiletku. Hlavně na konci roku se upozorňovalo na úspěchy předchozího roku a slibovalo se další nadměru dobré zakončení roku příštího. Báseň *Vánoce v pětiletce*¹⁸⁵ od Oldřicha Barty oslavovala dostatek všeho během vánočních svátků, za které se vděčilo právě pětiletce, což se ve skutečnosti nezakládalo na pravdě, protože v obchodech poptávka převyšovala nabídku a ještě se nedostávalo některých druhů potravin.

Propaganda se dostala i do vzpomínání a přání do nového roku, které mohlo vypadat i takto: “[...] *A komu pošlu přání svoje, jsou všichni naši pracující dolů a továren. Jsou ti, kdo dobře řídí stroje, jsou velcí naši úderníci ze stachanovských směn! Když ocel taví či orají lány, ať práce jejich nemá zmetků, to přání posílám: ať nad stroji jsou víc a více pány, ať splní naši pětiletku dřív, než stanoví jim plán!*“¹⁸⁶

1.13 Svátky

KSČ upřednostňovala svátky, které se svou podstatou vázaly k dějinám strany či Sovětského svazu nebo oslavovaly práci jako takovou. Jednotlivá měsíční čísla se tak zaměřovala dle období na vítězný únor, v květnu na svátek práce a osvobození sovětskými vojsky od fašismu, velkou říjnovou revoluci. Tato témata se během nadcházejících let neustále opakovala.

Vítězný únor

Vítězný únor připomínal vítězství dělnické třídy nad měšťáky a díky němu se země mohla ubírat směrem k socialismu. Propaganda dějiny vykreslovala tak, aby dokázala čistotu úmyslů KSČ. To dosvědčoval i článek Miroslava Macháčka *Únor 1948 rozhodl – rychleji a směle k socialismu*¹⁸⁷ o tom, co mu předcházelo, ale také co se dělo poté. Republika zde byla připodobněna automobilu, který řídil Klement Gottwald a kterému *škůdci* neustále házeli překážky do cesty, a proto jelo velmi opatrně, aby nepíchlo pneumatiku. „[...] *V únoru se tito záškodníci pokusili o převrat. Kdybychom si chtěli ještě dál povídat o automobilu, museli bychom si to představit asi tak, že chtěli auto otočit zpátky, vyhodit šoféra a pustit se zase po cestě, která by končila bídou, hladem a zaprodáním naší republiky nepřátelům. Proto reakční ministři vystoupili 20. února 1948 z vlády a byli by rádi pomohli k moci reakční vládě, která měla potlačit*

¹⁸⁵ *Ohníček*, roč. 1, č. 9, 23. 12. 1950, s. 131.

¹⁸⁶ BARTA, Oldřich. Novoroční přání. In: *Ohníček*, roč. 2, č. 10, 5. 6. 1952, s. 65.

¹⁸⁷ *Ohníček*, roč. 1, č. 13, 17. 2. 1951, s. 194 – 195.

Komunistickou stranu Československa. KSČ je totiž nejlepším zárukou, že dojdeme k socialismu.“¹⁸⁸

Dne 25. února Gottwald oznámil, že se ve vládě již nenacházeli žádní škůdci a nepřátelé socialismu. Po únoru to dle článku vypadalo tak, že se k socialismu republika blížila „mílovými kroky“ a všichni se zajímali o hospodářství a o to, jak by ho pomohli ještě více zlepšit díky úspěšnému splnění pětiletky. „*To je ovoce vítězného února 1948. Stále rychleji a rozhodněji postupujeme po té cestě, která zaručí, že naše vlast bude rájem nejen na pohled, ale také v tom, že všichni budou žít lépe a radostněji.*“¹⁸⁹

První Máj

První máj se slavil jako svátek všech pracujících lidí. Později byl dětem představován především jako veselý průvod. Nadále si zachovával svou podstatu dělnického svátku, ale důležitější se zdály oslavy s ním spojené: „[...] *První máji, první máji, jak tě všichni máme rádi! Lidem hudby vyhrávají, když se do průvodu řadí.*“¹⁹⁰

Velká říjnová revoluce

Velká říjnová revoluce¹⁹¹ znamenala dle propagandy předzvěst velkých změn, které se šířily z „pokrokového“ SSSR do zemí socialistického bloku, včetně ČSR. „*Pod vlivem Říjnové revoluce vznikla 28. října 1918 Československá republika, ale lid si sám nevládl, naopak byl dál využíván měšťáky. Teprve po roce 1945, po osvobození naší vlasti Sovětskou armádou, náš pracující lid prosadil znárodnění dolů a velkých továren. Bylo to právě 28. října. Dnes tedy vzpomínáme i na tuto událost před pěti lety, která nám všem umožnila cestu ke šťastnější budoucnosti.*“¹⁹² První republika tedy znamenala dobu úpadku a teprve KSČ přinesla zemi svobodu a sociální rovnost.

Doba před ní představovala moc boháčů a chudobu neprivilegovaných vrstev, zatímco revoluce znamenala zlom v dosavadní společnosti: „*Rodiče moji neměli kde bydlet. Boháči měli paláce. My však už nikdy nepoznáme, co je to býti bez práce! V palácích jsou dnes ozdravovny, pracovny našich závodů. A zítra pro chleba si půjdem tak jako dneska pro vodu! Kdo tohle všechno způsobil, kdo podal chudým ruce? Dělníci spolu s rolníky, Říjnová revoluce!*“¹⁹³ Z úryvku vyplývá, že dělníci a rolníci vzali svůj osud do vlastních rukou a postavili se své bídě, způsobené „vykořisťováním“ bohatých

¹⁸⁸ *Ohníček*, roč. 1, č. 13, 17. 2. 1951, s. 194.

¹⁸⁹ *Ohníček*, roč. 1, č. 13, 17. 2. 1951, s. 195.

¹⁹⁰ ALDA, Jan. Na prvního máje. In: *Mateřídouška*, roč. 9, č. 14, 25. 4. 1953, s. 193.

¹⁹¹ Ozbrojený bolševický převrat v Rusku dne 7. 11. 1917 (dle tehdy platného juliánského kalendáře 25. 10.).

¹⁹² Co nám dala říjnová revoluce. *Ohníček*. Roč. 1, č. 5, 28. 10. 1950, s. 67.

¹⁹³ NOHA, Jan. Říjnová revoluce. In: *Mateřídouška*, roč. 7, č. 3, 15. 10. 1950, s. 36.

a nedostatkem práce. Přivlastnili si majetek boháčů a děti tak měli vyhlídky na lepší budoucnost než jejich rodiče a za to vše vděčili říjnové revoluci: „*Dívej se dobře, řekl strýček Semjon a pozvedl Pašku. To všechno je teď tvoje, chlapče. Navždycky tvoje. Veliká Říjnová revoluce zvítězila.*“¹⁹⁴

Vánoce

Vánoční svátky byly po staletí v duchu křesťanské tradice brány jako svátky klidu, míru, lásky a pohody. Lidé bilancovali a bilancují nad uplynulým rokem, děti se těší na dárky, které jim naděluje Ježíšek. Křesťanské pojetí vánočních svátků mělo být nahrazeno ateizací a materializací celé společnosti. Místo Ježíška by děti navštěvoval Děda Mráz, rodiče by nadělovali dárky. O tom mělo být informováno každé dítě prostřednictvím rodičů, učitelů, dětských časopisů a knih. Štědrý den byl upozadován kvůli oslavám narozeninám generalissima J. V. Stalina dne 21. prosince. Vánoční svátky měly ztratit svou spojitost s církví a měly se stát veřejnou demonstrací „*pracovních úspěchů dosažených v průběhu celého roku*“.¹⁹⁵ Nic z toho však nemělo trvalejšího úspěchu a tradiční Vánoce v tomto ohledu nad režimem zvítězily.

Prosincové Vánoce roku 1945 navazovaly na tradici první republiky. Z tohoto důvodu na náměstích a návších nemohl chybět tzv. Vánoční strom republiky, který svou tradici započal roku 1924 a který byl považován za symbol dobré vůli a lidskosti. Proto pod ním byla umístěna kasička, do které firmy i jednotlivci vkládali své příspěvky na lidi, především děti, v nouzi. O tuto tradici se zasloužil především redaktor Rudolf Těsnohlídek,¹⁹⁶ kterého ovlivnila návštěva lesa, kde chtěl spolu se dvěma přáteli uříznout vánoční stromeček pro své přátele a kde pod stromem našli odloženou jedenácti měsíční holčičku. Děvčátko odnesli na četnickou stanici, která později vypátrala pachatelku – matku dítěte. Ta vypověděla, že dítě byla nucena odložit, protože se ocitla v existenční tísní. Matka dostala 5 měsíců těžkého žaláře a nalezené dítě bylo dáno k adopci. Těsnohlídek si přál, aby již žádné dítě nebylo odloženo, a z tohoto důvodu zavedl tradici stromů republiky, u které se inspiroval v Dánsku.¹⁹⁷

Vánoční svátky jsou mimo jiné spjaty také s jídlem. Řada surovin však po válce nebyla k dostání a dále fungoval přidělový systém na lístky. Pokud člověk chtěl sehnat nějaké zboží, měl možnost na černém trhu, kde však cena byla několikanásobně vyšší.

¹⁹⁴ JEMELJANOV, Boris. Bohatý člověk. In: *Mateřídouška*, roč. 10, č. 3, 15. 10. 1953, s. 38.

¹⁹⁵ KNAPÍK, Jiří, FRANC, Martin a kol., pozn. 8, s. 1001.

¹⁹⁶ 1882 – 1928, český spisovatel, básník, dramatik a novinář, proslul pohádkou *O lišce Bystroušce*.

¹⁹⁷ KOUROVI, Petr a Pavlína, pozn. 5, s. 28 – 31.

Vláda si toho byla vědoma, a proto se snažila lidem vylepšit jejich příděly vydáváním mimořádných lístků, které byly označovány jako „*zvláštní příděl k Vánocům*.“¹⁹⁸

Československo se snažilo nedostatek surovin a zboží řešit různými způsoby, např. omezení provozu tramvají, uhelné prázdniny pro děti, ale také jednalo s tzv. UNRROU. Jednalo se o Správu Spojených národů pro hospodářskou pomoc a obnovu (anglicky United Nations Relief and Rehabilitation Administration, zkráceně UNRRA).

Po únoru 1948 se *strom republiky* i UNRRA staly trnem v oku právě KSČ, která byla přesvědčena o tom, že nic takového není potřeba. Budování socialismu bylo na nejlepší cestě. Všichni se měli dobře a bylo o ně díky republice a především KSČ postaráno. Nebylo zapotřebí zahraniční pomoci, kterou by někteří obyvatelé mohli považovat jako projev slabosti a závislosti na USA. Režim odmítal i tradiční vánoční sbírky, které by tak navazovaly na odkaz první republiky. Důkazem blahobytu, který obyvatelstvo získalo během prvního roku vlády KSČ, měla být akce, kterou organizovala ministryně výživy Ludmila Jankovcová.¹⁹⁹ Jednalo se o přípravu speciálních balíčků s nedostatkovým zbožím. Lidé měli možnost si je zakoupit bez potravinových lístků. Jednalo se o tři druhy balíčků. Dva druhy se prodávaly za 600 korun, třetí druh za 400 korun. Všechny obsahovaly cukr, kávu a trvanlivé pečivo, dle jednotlivých druhů pak různé množství čaje, rumu, rýže, cukrovinek, hrozinek nebo mandlí, másla, hrubé mouky, luštěnin a jablek. Jak sama ministryně řekla, „*tak vše bylo možné jen díky dovozu ze Sovětského svazu*.“²⁰⁰

KSČ při přerodu církevních Vánoc na svátky oslavující socialistické pracovní úspěchy měla proti sobě v lidech silně zakořeněnou představu o Ježíškovi v podobě malého dítěte uloženého v jesličkách ve chlévě. Ježíšek byl až příliš spojen s náboženskou tradicí, a proto byla snaha ho nahradit ruským Dědou Mrázem.²⁰¹ O tom, jak „...*Ježíšek vyrostl a zestaral, narostly mu vousy a stává se z něho děda Mráz*“,²⁰² mluvil ve svém vánočním projevu v prosinci roku 1952 tehdejší šéf odborů Antonín Zápotocký.

K vytěsnění Ježíška mělo dojít i prostřednictvím informovanosti dětí o tom, že dárky kupovali sami rodiče. V Ježíška věřily jen malé a hloupé děti, zatímco ostatní

¹⁹⁸ KOUROVI, Petr a Pavlína, pozn. 5, s. 155.

¹⁹⁹ 1897 – 1990, československá politička, nejdříve členkou České sociální demokracie, po roce 1948 členkou KSČ, v letech 1947 – 1948 ministryní průmyslu, roku 1948 ministryně výživy.

²⁰⁰ KOUROVI, Petr a Pavlína, pozn. 5, s. 166 – 167.

²⁰¹ KNAPÍK, Jiří, FRANČ, Martin a kol., pozn. 8, s. 1001.

²⁰² Příloha č. 3.

přeci již dávno věděly, že dárky kupovali tatínek s maminkou. „*Dokud věřila v Ježíška, přála by si panenku ale, když ví, že dárky kupuje maminka a tatínek, tak přece nemůže mít hodně přání.*“²⁰³ Děti se tak nabádaly ke skromnosti a rodiče jim měli co nejdříve sdělit pravdu o tom, kdo ve skutečnosti nosil dárky.

Vánoční čísla doporučovala dětem knihy, které by si mohly přát k Vánocům. Výběr knih odrážel ideologickou propagandu. V jednom z čísel se doporučovaly tyto knihy: *Zrození vesnice* od L. Voronkové, pojednávající o dětské brigádě při obnově vesnice po válce, a *Evička v zemi divů* napsaná Jožkou Jabůrkovou, „*o děvčátku, které opravdu žilo a které se dostalo v době, kdy jste ještě nebyli na světě, do Sovětského svazu, tenkrát u nás děti měly často hlad a neměly se do čeho obléci, tatínkové neměli zaměstnání a byli pro pravdu zavíráni do vězení, Sovětský svaz tak pro Evičku byl zemí, kde už tenkrát bylo všechno tak hezké jako dnes u nás kde děti mohly žít šťastně a bezstarostně, je pro ni opravdu zemí divů.*“²⁰⁴ Opět se tu nacházelo srovnání, jak v SSSR se žilo skvěle, zatímco v zemích, kde vládli kapitalisté, neměli lidé dát co do úst.

Vánoční projev Zápotockého byl zaměřen především na děti a mládež, což sám dokazoval vlastními slovy hned v úvodu. Zápotocký v něm mluvil o nelichotivé situaci Ježíška, který ležel nahý v jesličkách a narodil se ve chlévě, protože tak byl nastaven dřívější kapitalistický svět, který společnost rozděloval na chudé a bohaté. Doby se ale díky pracující společnosti změnily a z nuzných poměrů narozeného Ježíška vyrostl a jako Děda Mráz „...*je pěkně oblečený v beranici a v kožichu.*“²⁰⁵ Na jeho cestě za dětmi mu zářilo mnoho rudých hvězd, které byly umístěné na šachtách, továrnách a dalších stavbách, o které se zasloužili pracující rodiče, kteří skvěle plnili Gottwaldovu pětiletku, aby pak další rok mohl Děda Mráz přijet ještě s větší nadílkou než rok loňský. V projevu nechyběl ani návrh, aby všichni dali slib J. V. Stalinovi a tehdejšímu prezidentu K. Gottwaldovi, že se všichni přičiní o to, aby poslední rok pětiletky byl splněn.

Starý svět, kterému vládli bohatí a chudí chodili v otrhaném oblečení a žili spolu se svými dětmi v chlévech, ačkoliv pracovali, zde zastupoval symbol jesliček. Z projevu máme pocit, že mít je doma bylo kdysi povinností. Za kapitalismu si tak chudí, ale pracující lidé stále připomínali své místo vedle dobytka, protože svět byl tehdy rozdělen

²⁰³ *Mateřídouška*, roč. 9, č. 6, 15. 12. 1952, s. 87.

²⁰⁴ *Ohníček*, roč. 1, č. 8, 9. 12. 1950, s. 122.

²⁰⁵ Vánoční projev Antonína Zápotockého z roku 1952, pozn. 18.

pro bohaté a chudé. Demonstrovala postupná změna doby k lepšímu. Děti za to mohly poděkovat komunismu, protože díky němu světu, resp. zemím socialistického bloku, absolutisticky nevládli bohatí kapitalisté.

Jedinou betlémskou hvězdou vystřídalo mnoho zářících rudých hvězd, které zdobily každý závod, továrnu či důlní šachty. Zde je patrná narážka na kolektivismus, protože „mnoho“ hvězd bylo vždy přeci víc než jen jedna, ačkoliv se jednalo o jedinečnou hvězdu betlémskou.

Tyto hvězdy se mohly rozsvítit jen díky píli rodičů dětí, kteří usilovně pracovali na plnění *Gottwaldovy pětiletky*, jejíž čtvrtý rok úspěšně splnili a „*čím víc je těchto zářivých hvězdiček, tím radostnější budou naše svátky, které se stávají svátkem radostné oslavy splnění úkolů celoroční naší práce*“²⁰⁶. Zde přichází ta změna, o které v úvodu projevu Zápotocký hovořil. Vánoce již neměly být oslavou narození malého jezulátka, ale celoroční práce, za kterou se pod stromečkem lze odměnit nadílkou, kterou dovezl Děda Mráz. Přivezená nadílka by byla vždy o to větší, co důsledněji by byla práce vykonána a úkoly splněny.

Děti byly vyzvány a s nimi i ostatní, aby slíbili „*našemu osvoboditeli, příteli a učiteli soudruhu Stalinovi a prezidentu soudruhu Gottwaldovi*“,²⁰⁷ že se budou snažit o rozvíjení svých pracovních schopností, aby byly úspěšně splněny úkoly první pětiletky, a to na všech pracovištích, ale i školách. Jak je všeobecně známo, sliby by se měly plnit a zvláště sliby dané tak důležitým osobnostem socialistického světa jako byli J. V. Stalin a K. Gottwald.

„*Tím zkrážíme zločinné plány a úmysly těch, kteří místo tvůrčí práce chtějí připravovat novou světovou válku, aby mohli znovu zotročit naše národy a vykořisťovat lidskou práci. Slibme si, že ubráníme mír a zachováme tak na celé zemi pokoj a klid všem lidem dobré vůle!*“²⁰⁸ V této pasáži bylo upozorněno na nepřítele v podobě všech, kteří nevěřili v práci, ale ve válku, zotročující pracující národy a vykořisťující jejich práci. Každému jedinci komunistické společnosti, i tomu nejmenšímu, protože se o kapitalistických praktikách dozvídal z mateřské či základní školy, muselo být jasné, že se hovořilo o západních mocnostech a o lidech z tohoto „starého světa“, např. příslušníků církve.

²⁰⁶ Vánoční projev Antonína Zápotockého z roku 1952, pozn. 18.

²⁰⁷ Vánoční projev Antonína Zápotockého z roku 1952, pozn. 18.

²⁰⁸ Vánoční projev Antonína Zápotockého z roku 1952, pozn. 18.

Aby děti změnilly svůj dosavadní pohled na podobu bytosti, která jim přinášela dárky, bylo zapotřebí vymyslet akci, která by je zaujala a oni by tak své sympatie raději věnovali Dědovi Mrázovi než Ježíškovi.

Poprvé tato celostátní akce proběhla roku 1951 a byl jí příjezd Dědy Mráze do Československa. Akce byla schválena ÚV KSČ a organizací byl pověřen Svaz československo-sovětského přátelství, se kterým spolupracovalo ministerstvo školství, Pionýr a Československý svaz mládeže. Do akce byly zapojeny především školy, dále i Československý svaz žen, jednotlivá družstva a závody či vojenské posádky.²⁰⁹

Základem úspěchu bylo jisté napětí, které celou cestu doprovázelo. Děti byly informovány „z rozhlasu, dětských časopisů, ale dokonce i z denního tisku“²¹⁰ o tom, jak probíhala cesta Děda Mráze do Československa a co na ní zažíval. „Vypraví se odtud na dlouhou cestu k nám na vrtulových saních, pojede přes sněhem zaváté pustiny, zvané tundry, potom použije velkého sovětského letadla Iljušinu a zaletí do Komsomolska, z města, které postavila hrdinná sovětská mládež Komsomol. Z Komsomolska pak vlakem dále kolem sibiřského jezera Bajkal až do Novosibiřska, kde opět přeseďne – pohodlný sovětský automobil značky ZIM, splete si vlak a tak místo do Kyjeva přijede do Leningradu, do Kyjeva a pak přes Ukrajinu do Československa. Však u v naší první železniční stanici Černé při Čope čekají na něj netrpělivě zástupci naší mládeže, nejlepší pionýři a pionýrky.“²¹¹ Dětské čtenáři se udržovaly v napětí, aby do poslední chvíle netušily, jestli Děda Mráz opravdu dorazí či nikoliv, proto se článek zmiňoval o tom, že si Děda Mráz spletl vlak.

Na přípravě příjezdu Děda Mráze se podílely jednotlivé podniky a závody, školy a pionýrské kluby. „Mnohde oslavu pojaly jako karneval. Ale masky na něm nebyly ledajaké – tančily zde dívky-strojařky, letkyně, zedničky a chlapci – horníci, vojáci, ale podle článků v tisku se někteří pionýři převlékli také za rodinu kapitalistů. Jinde mládež čekala na nadílku dědy Mráze v pionýrských nebo národních krojích, například u prezidenta na Pražském hradě. Někde ji sovětský stařík zastihl v montérkách. To když zavítal mezi hornické učně nebo na stavbu mladých budovatelů socialismu. Nadílka dědy Mráze se na většině míst konala v posledních dnech roku.“²¹²

²⁰⁹ KOUROVI, Petr a Pavlína, pozn. 5, s. 193 – 194.

²¹⁰ KOUROVI, Petr a Pavlína, pozn. 5, s. 198.

²¹¹ *Ohníček*, č. 9, 22. 12. 1951, s. 131.

²¹² KOUROVI, Petr a Pavlína, pozn. 5, s. 198.

Pro děti byla zřejmě záhada to, že Děda Mráz se objevoval na několika místech současně. O tom vyprávěl i povídka *Děda Mráz* od J. Taje. Holčička se neustále tatínka dotazovala, který z velkého množství Dědů Mrázů byl ten pravý, protože ten přeci dle pohádky žil v ledovém zámku v lese. Tatínek odpověděl, že to se v pohádkách jen říkalo, a že: „*Vždyť v životě je přece líp než v pohádce. Jen se podívej, kolik je kolem radosti, stromků, kolik dědů Mrázů!*“²¹³

Jméno Dědy Mráze bylo také spojováno s vánočními trhy, které se jmenovaly po něm, a s tzv. Zábavami Děda Mráze, které doprovázel estrádní program. Přípravy tohoto programu mj. organizovalo i Revoluční odborové hnutí.²¹⁴

V časopise se o něm psaly básničky a povídky, kde vystupoval jako hodný dědeček rozdávající dárky. Některé články popisovaly, jak se slavila jolka v SSSR. Děti si také mohly zahrát divadelní hru, např. o tom, jak Dědovi Mrázovi starý Rok 1950 předává splněný plán a Rok 1951 přednášel své plány na rok další.²¹⁵ Od poloviny 50. let propagace Dědy Mráze klesala a např. v prosincovém čísle *Mateřídoušky* roku 1956 se o něm nenacházela vůbec žádná zmínka.

1.14 Shrnutí

Již v prvním čísle časopisů po únoru 1948 můžeme vysledovat způsoby komunistické propagandy, které v dalších číslech neustále opakovaly. Jednotlivá témata tak byla rozdělena dle toho, na co propaganda nejvíce mířila, tj. na SSSR, KSČ, vzory dětí, kolektivismus, práci, závazky a svátky.

Vzhledem k tomu, že *Mateřídouška* byla určena pro mladší věkovou kategorii než *Ohníček*, volily se jednodušší formy básní, které byly krátké a rýmované, aby je děti mohly co nejlépe pochopit. Malé děti v letech 1948 - 1949 byly seznamovány pomocí básniček, pohádek ze Sovětského svazu a krátkých povídek s komunistickou ideologií. Děti se tak dozvěděly o tom, co to byla pětiletka a z jakého důvodu probíhala,²¹⁶ o únorovém převratu,²¹⁷ o užitečnosti brigád,²¹⁸ o hornické²¹⁹ profesi a dalších dělnících, o nutnosti sběru,²²⁰ o Sovětském svazu²²¹ a jeho obyvatelích, včetně vůdců

²¹³ *Mateřídouška*, roč. 9, č. 6, 15. 12. 1952, s. 85.

²¹⁴ KNAPÍK, Jiří, FRANC, Martin a kol., pozn. 8, s. 1002.

²¹⁵ *Ohníček*, roč. 1, č. 9, 23. 12. 1950, s. 131.

²¹⁶ JANSKÝ, Miloslav. Pětiletka. In: *Mateřídouška*, roč. 5, č. 4, 1. 12. 1948, s. 14.

²¹⁷ LESÁK, Jan. Únor. In: *Mateřídouška*, roč. 5, č. 6, 1. 2. 1949, s. 18.

²¹⁸ HEMŽÁČKOVÁ, Marie. Brigáda. In: *Mateřídouška*, roč. 5 č. 7, 1. 3. 1949, s. 5.

²¹⁹ ŠUSTR, Vladimír. Kytička u cesty. In: *Mateřídouška*, roč. 5, č. 8, 1. 4. 1949, s. 11.

²²⁰ MAŠATOVÁ, Božena. Jak Láďa zachránil les. In: *Mateřídouška*, roč. 5, č. 9, 1. 5. 1949, s. 23.

²²¹ HEMŽÁČKOVÁ, Marie. Píseň o ruské zemi. In: *Mateřídouška*, roč. 5, č. 10, 1. 6. 1949, s. 8.

jako Lenin a Stalin. Po únoru 1948 svědčí o zájmu komunistické strany na ideologický vliv na co nejmenší děti to, že vyšla pouhá 4 čísla *Mateřídoušky*, než se objevily první básně a příběhy s propagandistickou tematikou.

Měnily se i podoby hlavních postav příběhů, kdy se do popředí dostávaly technické vymožitky jako např. traktory, nákladní automobily, vlaky.

Dětem byly podsouvány vzory (Stalin, voják, pionýr) které je měly inspirovat k tomu, aby se chovaly stejně jako oni, tedy jak potřeboval režim. Ideologické působení Stalina a Gottwalda přesahovala i jejich smrt, neboť v dalších letech po jejich úmrtí se v časopisech nadále psalo o jejich dobrém vlivu nejen na děti, ale i na celou společnost.

V určitých číslech se opakovala stále stejná témata, např. únorové číslo se věnovalo vítěznému únoru a květnové prvnímu máji a osvobození ČSR sovětskými vojáky.

Do přelomu 40. a po celou 1. polovinu 50. let se v časopisech objevovaly propagandisticky laděné příběhy a básně. Doba od 2. poloviny tyto tendence měnila a ideologické působení nebylo vedené již s takovou razancí. Pro příklad uvádím, prosincové číslo *Ohníčku* z roku 1956, kdy se v něm nenacházela absolutně žádná zmínka o Dědu Mrázovi, přestože do té doby se v něm nacházel každý rok.

Časopisy se tak začaly věnovat čistě dětskému světu, který obsahoval návody na výrobu různých předmětů, poučení ze světa přírody, pro mladší básně s typickými pohádkovými postavičkami (vodník, princezna) a pro starší informace o technologických novinkách a nově vydaných dobrodružných knihách.

Závěr

Komunistická propaganda zaměřená na děti v letech 1948 – 1960 probíhala především ve dvou etapách v závislosti na vývoji politické situace v Československu. V prvním období od konce čtyřicátých let zhruba do první poloviny let padesátých probíhala propaganda nejvíce, neboť se KSČ dostala čerstvě k moci, a proto považovala za nutné, aby svou nově nabytou moc upevnila. Aby tato moc mohla být trvalá, zvolila strana formu propagandy, díky které by obyvatelstvo s vládou komunistické strany trvale souhlasilo. Aby si vychovala své nástupce, zaměřila se mj. na nejmenší, jejichž představy a myšlenky nebylo nutné měnit, což je složitější, ale rovnou tvořit. Strana si tak de facto vychovala své budoucí nástupce. Toto období tvořily i politické procesy, které byly taktéž propagandisticky využity, např. s popravou Milady Horákové souhlasily ve své písemné rezoluci děti základního stupně.

Komunistickou propagandu řídila KSČ, resp. ÚV KSČ, která proto zřídila speciální odbor Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ, které bylo později přejmenováno a došlo k jeho rozdělení na Oddělení propagandy a agitace a na Oddělení školství, vědy a umění. Tato oddělení realizovala svá rozkazy skrze sekretariáty krajských a okresních výborů, které dále řídily městské, obecné a další výbory strany.

Propaganda se zaměřovala na děti ve všech oblastech jejich života. Ve škole na ně dohlíželi a působili učitelé, resp. spíše učitelky. Míra působení záležela na osobnosti učitelky, která učila a propagovala komunistické myšlenky z přesvědčení či se je snažila propagovat co nejméně ale tak, aby z toho sama neměla problémy s režimem. Počátkem padesátých let, kdy probíhaly politické procesy, psaly děti ve škole dopisy, ve kterých schvalovaly a dokonce samy žádaly popravy souzených. K těmto rezolucím nikdy nezapomněly dopsat, že by se rády samy zasloužily o mír v ČSR splněním závazku, který si samy určily.

Před ukončením základního vzdělání si děti volily svá budoucí povolání. Byly preferovány dělnické profese. Prosazoval se rozvoj těžkého průmyslu. Proto vznikla tzv. Lánská akce, ve které se sháněli noví učni do hornického řemesla. Do akce se zapojili všichni, včetně tisku, umělců, ale i rodičů a samotných učňů, kteří besedovali na školách a lákali tak děti do svých řad. Jednalo se o nejmasovější akci, která se týkala náboru nových učňů do dělnických profesí. Horník se stal novodobým hrdinou a dobrodruhem vzhledem k neobvyklému místu, tj. důlní šachtě, kde pracoval a kam se nedostal každý. Díky důmyslné propagandě, pokud lze věřit tehdejšími zprávám,

opravdu došlo k vysokému nárůstu nových hornických učňů, ač zveřejněný počet byl jistě nadhodnocen.

Komunistická ideologie na děti působila i v jejich volném čase. Děti navštěvovaly pionýrský kroužek a sdružovaly se za účelem her, ale i práce, např. úklidu parku. Sílu pionýrů představovala především jejich jednota. Samotné dítě bylo zranitelné, zatímco kolektiv svého slabšího člena mohl kdykoliv uchránit před různými nebezpečími, ať už se jednalo o nevědomost ve škole či v jiných oblastech života, např. že dárky nenosil Ježíšek, ale kupovali je rodiče. Pionýrská organizace dle mého představovala předstupeň pro vstup dětí do KSČ. Pionýři jako předkládaný vzor se chovali vždy dle zásad, tj. dobře se učili, chodili na brigády, dávali si závazky. Tím vším pomáhali kolektivu a bránili tak mír v zemi.

Když neprobíhaly schůzky pionýrů, děti si rády hrály, ale také četly. K dispozici měly řadu knih, ale i časopisů, jejichž obsah proběhl důslednou kontrolou. Dětem předškolního věku byl určen časopis *Mateřídouška*, který vycházel od 1945, ale po únoru 1948 se jeho obsah změnil. Nadále se v něm nacházely básničky a pohádky, ale již s jinou tematikou, která děti seznamovala např. s historií SSSR, s předními lidmi své doby, tj. se J. V. Stalinem a K. Gottwaldem, s důležitostí pětiletky, brigády, ale i s nepřáteli Československa, západními mocnostmi.

Starší děti si od podzimu 1950 mohly číst v časopise *Ohníček*, který se vydával především kvůli podpoře nově vzniklé Pionýrské organizace. Časopis obsahoval povídky, básně od umělců i samotných dětí, informace o činnosti Pionýrů z různých měst republiky a o jejich pokrocích v závazcích, které si sami určili, o dětství Stalina a Gottwalda, ze kterých si měli brát příklad atp.

Témata jednotlivých básní, povídek, pohádek časopisů, ač určených pro rozdílné věkové skupiny dětí, lze shrnout do několika skupin dle jejich obsahu: práce, závazky, kolektivismus, vzory (J. V. Stalin, K. Gottwald, Pionýři, preferovaná povolání - horníci, příslušníci armády a SNB, sovětsí vojáci, národní hrdinové - J. Žižka), svátky (vítězný únor, první máj, velká říjnová revoluce), aktuální dění v Československu (pětiletka, s ní související technika, která pomáhala uskutečnit její cíle) i mimo něj (válka v Koreji), v neposlední řadě o nepřítelích, tj. západních mocnostech v čele s USA, a jejich zbraních, např. mandelince bramborové, která byla považována za americkou zbraň, která na naše území byla propašována „pomocí mraků“ či amerických letadel.

Jistě nejznámější pohádkou zabývající se mandelinkou bramborovou, která dle rozkazů svých pánů z USA dostala za úkol zlikvidovat úrodu brambor v Československu, byla kniha Ondřeje Sekory *O zlém brouku Bramborouku*. Již podtitul knihy *O mandelince bramborové, která chce loupit z našich talířů*, upozorňoval na nebezpečí amerického brouka, který byl i náležitě hrůzostrašně nakreslen. Tento titul a jemu podobné v dětech podporoval strach, popř. nenávist k USA a západnímu bloku. Příběhy vždy končily velmi optimisticky s tím, že „se přeci nedáme a s podobnými nebezpečími zatočíme“.

Aby děti lépe pochopily nebezpečí, které dle propagandy představovaly země západního bloku, v časopisech velmi často docházelo ke srovnávání, např. toho, jak si skvěle žily děti v Sovětském svazu a v Československu, zatímco v USA lidé dělnické třídy žili ve velmi nuzných podmínkách a rodiče neměli peníze na jídlo, ani na to, aby jejich děti mohly navštěvovat školu. Zatímco děti z vyšších tříd žily v přepychu a hrály takové hry, které „učily být budoucími vrahy“, když předváděly popravy během korejské války. Srovnávala se nejenom tehdejší přítomnost, ale také nedávná minulost, kdy „kapitalistická první republika“ dávala přednost bohatým vrstvám a o chudé se nestarala.

V obou časopisech se každý rok v měsících, kdy se slavil vítězný únor, první máj atp. objevovaly články s touto tematikou. Dětem tak byly neustále předkládány podobné básně a povídky oslavující tyto události. Opakovaly rok co rok v určitých měsících a stále dokola. Jak se říká, „stokrát opakovaná lež se stává pravdou“, a proto si myslím, že na děti mělo jistě velký vliv, že ze všech stran (ve škole od učitelů, v dětských časopisech, někdy doma od rodičů) slyšaly stále to stejné, a proto neměly důvod tomu nevěřit a blíže se nad tím zamýšlet.

Velmi mě zaujaly básně a dopisy psané samotnými dětmi, ve kterých jsem mohla vysledovat jejich pohled na tehdejší svět. Zdálo se mi, že byly politicky opravdu uvědomělé a přály si ochránit mír v zemi před „nepřáteli ze západu“, kterému chtěly přispět svou vlastní prací, nejlépe v kolektivu. Dopisy však mohly být v rámci ideologické propagandy napsány někým z redakce, aby děti povzbudily ke stejnému chování dle obsahů dopisů.

Rozdíl mezi *Mateřídouškou* a *Ohníčkem* spočíval v tom, že propaganda pro děti předškolního věku probíhala dle mého „jemnějším“ způsobem. Důvod spatřuji v nutnosti jednoduchosti textu i obsahu povídek a básní, aby malí čtenáři *Mateřídoušky*

lépe pochopily jim sdělované propagandisticky laděné myšlenky. Celé působení nejlépe vystihla jedna maminka, která napsala do *Ohníčku*: „*Líbí se mi časopis Ohníček. Hlavně hezké články a obrázky, které děti hned napodobí.*“²²²

Ve 2. polovině padesátých let úsilí komunistické strany o propagandu postupně klesalo, což lze vysledovat z obsahů ze zkoumaných dětských časopisů *Mateřídoušky* a *Ohníčku*, např. oslavné básně na svátek práce na prvního máje vystřídaly básně a povídky o tom, jak chodily děti v průvodu a mávaly vlaječkami.

Děti nejvíce očekávaným svátkem celého roku představovaly zajisté Vánoce. I ty se režim snažil propagandisticky využít. Místo Ježíška dárky rozdával Děda Mráz a to ne na Štědrý den, ale později, a to z důvodu velkolepých oslav narozenin J. V. Stalina, který se krátce před Štědrým dnem narodil. Vánoce měly ztratit svůj duchovní charakter a měl být pojat jako svátky konzumu a samozřejmě i oslav narozenin Stalina. Propaganda v tomto směru však nebyla úspěšná, protože Děda Mráz Ježíška z ČSR nevytlačil. V časopisech se nadále psalo o tom, jak dárky nosil Děda Mráz, doma však dětem naděloval Ježíšek.

V neposlední řadě na děti působili jejich rodiče. Různé příručky je učily tomu, jak ze svého dítěte vychovat „správného člověka platného pro režim“ v duchu hesla, že „lepší je dítě správně vychovat, než ho pak přeučovat.“ O úspěšnosti tohoto postupu velmi pochybuji, neboť záleželo na tom, zda rodiče byli komunisté z vlastního přesvědčení, z důvodu snazšího života, kdy navenek se rodiče tvářili, že režim uznávali, avšak doma si žili podle svého, či režim neuznávali vůbec a tím pádem nebyl důvod, aby využívali rad podobných příruček.

Během bádání jsem zjistila, že jsem měla práci blíže vymezit, neboť oblasti dětského života zkoumaného období byly opravdu rozsáhlé, a proto jsem se podrobněji zaměřila jen na některé, resp. na ty nejvíc zřejmé, tj. dětské časopisy *Mateřídoušku* a *Ohníček*. Dále jsem z práce vypustila i zamýšlený rozhovor s pamětníkem, neboť jsem usoudila, že rozhovor se dvěma lidmi (muž a žena) by nebyl dostatečným zdrojem informací z důvodu malého vzorku rozhovorů. Každý se dívá na svět svým vlastním pohledem a dvě osoby můžou mít na stejnou věc absolutně rozdílný názor, což by získaným zjištěním nemuselo přinést nic nového. Humoristické časopisy jako *Dikobraz* jsem neanalyzovala, neboť jsem zjistila, že propaganda na děti zaměřená se zde

²²² *Ohníček*, číslo 5, 28. října 1950, s. 70.

nenacházela, a proto jsem je nezařadila do své práce. Časopisy totiž nebyly primárně zaměřeny pro dětské čtenáře.

Komunistická propaganda využívala všech dostupných možností, aby z dětí vychovala pro sebe užitečné budoucí komunisty. Od dětství se na ně snažila působit ze všech stran. Na konci 40. let a v 1. polovině 50. let se o to snažila nejurputněji. Důvodem zřejmě bylo nutnost upevnění nově nabyté moci, která stála na nejistých základech. Na děti se soustředila proto, aby si v tehdejší přítomnosti vychovala své budoucí nástupce, kteří by režim schvalovali a neprotestovali proti němu. Od 2. poloviny 50. let tato snaha postupně klesala a v dětských časopisech se postupně objevovalo více a více článků věnující se dětskému světu s menší propagandisticky laděnou politickou tematikou.

SEZNAM PRAMENŮ A POUŽITÉ LITERATURY

I. Prameny

1) Národní knihovna, *Ohníček*, svazek:

- 54 L 13144, roč. 1 1950/51,
- 54 C 13144, roč. 2 1951-52,
- 54 I 13144, roč. 3 1952-53,
- 54 I 13144, roč. 4 1953/54,
- 54 L 13144, roč. 5 1954/1955,
- 54 L. 13144, roč. 6 1956,
- 54 L 13144, roč. 7 1957,
- 54 L 13144, roč. 8 1958,
- 54 L 13144, roč. 9 1959,
- 54 L 13144, roč. 10 1960.

2) Národní knihovna, *Mateřídouška*, svazek:

- 54 D 9605 roč. 4 1947 – 1948,
- 54 D 9605, roč. 5 1948-1949,
- 54 D 9605, roč. 6 1949 – 1950,
- 54 D 9605, roč. 7 1950 – 1951,
- 54 D 9605, roč. 8 1951 – 1952,
- 54 D 9605, roč. 9 1952 – 1953,
- 54 D 9605, roč. 10 1953 – 1954,
- 54 D 9605, roč. 11 1954 – 1955,
- 54 D 9605, roč. 12 1956,
- 54 D 9605, roč. 13 1957,
- 54 D 9605, roč. 14 1958,
- 54 D 9605, roč. 15 1959,
- 54 D 9605, roč. 16 1960.

3) MAKARENKO, Anton Semjonovič. *O výchově dětí v rodině*. 2. autor. vyd. Praha: Svoboda 1948.

4) SEKORA, Ondřej. *O zlém brouku Bramborouku: O mandelince americké, která chce loupit z našich talířů*. Praha: SNDK, 1950.

5) *Vánoční projev Antonína Zápotockého z roku 1952*. In: *Moderní-dejiny*[online]. 1. 9. 2009 [vid. 16. 11. 2013]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/antonin-zapotocky-a-jeziskovi-a-dedovi-mrazovi/>

II. Literatura

Monografie

6) BĚLINA, Pavel, BŮŽEK, Václav, ČORNEJ, Petr, KVAČEK, Robert, ROYT, Jan a kol., *Kronika českých zemí od pravěku po současnost*. 4. aktualizované vyd. Praha: Fortuna Libri, 1999, 2008, 2012. ISBN 978-80-7321-652-8.

7) ČORNEJ, Petr a kol. *Kdy, kde, proč & jak se to stalo v českých dějinách*. 1. vyd. Praha: Reader's Digest Výběr, 2001. ISBN 80-86196-33-X.

8) FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. 1. vyd. Praha: Triáda, 1998. ISBN 80-86138-03-8.

9) FORMÁNKOVÁ, Pavlína – KOURA, Petr. *Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.* 1. vyd. Klatovy: Dragon Press, 2008. S. 607. ISBN 978-80-87211-03-8.

10) FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948 – 1967: svazek I., A – O*. 1. vyd. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2019-2.

11) FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří, a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948 – 1967: svazek II., P – Ž*. 1. vyd. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2019-2.

12) JOHNSON, Paul. *Stalin*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2014. ISBN 978-80-7485-006-6.

13) JOWETT, Garth S. – O'DONNELL, Victoria, *Propaganda & Persuasion*, 5. vyd. USA: SAGE Publications, 2012. ISBN 978-1-4129-7782-1.

14) KAPLAN, Karel. *Aparát ÚV KSČ v letech 1948 – 1968*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. ISBN 80-85270-20-X.

15) KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: Kulturní politika, její systém a aktéři 1948 – 1956*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-316-X.

16) Kolektiv autorů. *Pionýrská encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1978.

17) KOUROVI, Petr a Pavlína, *ČESKÉ VÁNOCE od vzniku republiky do sametové revoluce*, 1. vyd. Praha: Dokořán s. r. o., 2010. ISBN 978-80-7363-252-6.

- 18) KUSÁK, Alexej, *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956*. 1. vyd. Praha: Torst, 1998. ISBN 80-7215-055-3.
- 19) MAKARENKO, Anton Semjonovič. *Metodika organisace výchovného procesu*. 1. vydání. Praha: SPN 1953.
- 20) PÁNEK, Jaroslav, TŮMA, Oldřich a kol. *Dějiny českých zemí*, 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1544-8.
- 21) RUPNIK, Jacques. *Dějiny komunistické strany Československa: Od počátků do převzetí moci*. 1. Vyd. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4.
- 22) STEHLÍKOVÁ, Blanka, VAŘEJKOVÁ, Věra. *Ondřej Sekora / práce všeho druhu: osobnost a dílo*. 1. vyd. Praha: Práh, 2003. ISBN 80-7252-085-7.

Časopisy

- 23) FORMÁNKOVÁ, Pavlína. Kampaň proti „americkému brouku“ a její politické souvislosti. In: *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. Roč. 2008, č. 1, s. 22 – 38.
- 24) KNAPÍK, Jiří. Socialistické školství a tzv. mimoškolní výchova v Československu v 50. a 60. letech. In: *Acta Historica Neosoliensia*. Roč. 2013, č. 16, s. 88 – 106.
- 25) VILÍM, Josef. Jak se zrodila lánská akce. In: *Od nálezů uhlí po útlum těžby na Ostravsku: Klub přátel Hornického muzea OKD*. Ostrava: 2001, č. 1, s. 96 – 97.

III. Internetové zdroje

- 26) FORMÁNKOVÁ, Pavlína. Propaganda pro nejmenší: Dětská literatura ve službách komunistických idejí. In: *Dejinyasoucasnost* [online], [vid. 22. 12. 2013]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/1/propaganda-pro-nejmensi-/>
- 27) Krajské a okresní organizace KSČ. In: *Ústav pro studium totalitní režimů ČR* [online]. [vid. 2. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/krajske-okresni-organizace-ksc>
- 28) Propaganda: 7 hlavních kategorií působení propagandy. In: *Totalita* [online]. [vid. 12. 10. 2013]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/propaganda_7kp.php

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Aby bylo všechno lepší

(Ústav pro studium totalitních režimů [online], [vid. 30. 5. 2014], dostupné z:
<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/antologie/tema8.pdf>)

Příloha č. 2: pohádka O zlém brouku Bramborouku

(Univerzita Karlova [online], [vid. 6. 9. 2013], dostupné z:
<http://cl.ff.cuni.cz/sorela/galerie/Bramborouk0011.htm>)

Příloha č. 3: Vánoční projev Antonína Zápotockého

(*Vánoční projev Antonína Zápotockého z roku 1952*. In: *Moderní-dejiny* [online].
1. 9. 2009 [vid. 16. 11. 2013]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/antonin-zapotocky-a-jeziskovi-a-dedovi-mrazovi/>)

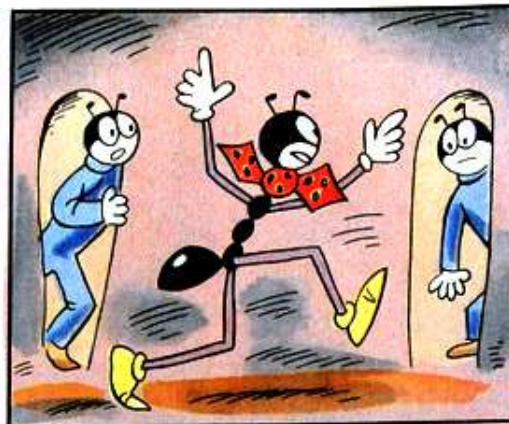
PŘÍLOHY

Příloha č. 1

ABY BYLO VŠECHNO LEPŠÍ

Pětiletka začne, ho!á!
Nový život na nás volá!

Mravenci, co uděláte?
Cožpak zahanbit se dáte?

Uděláme velkou práci,
nejsmo přec jen pro legraci.

Budem dělat všichni spolu,
vystavíme velkou školu,

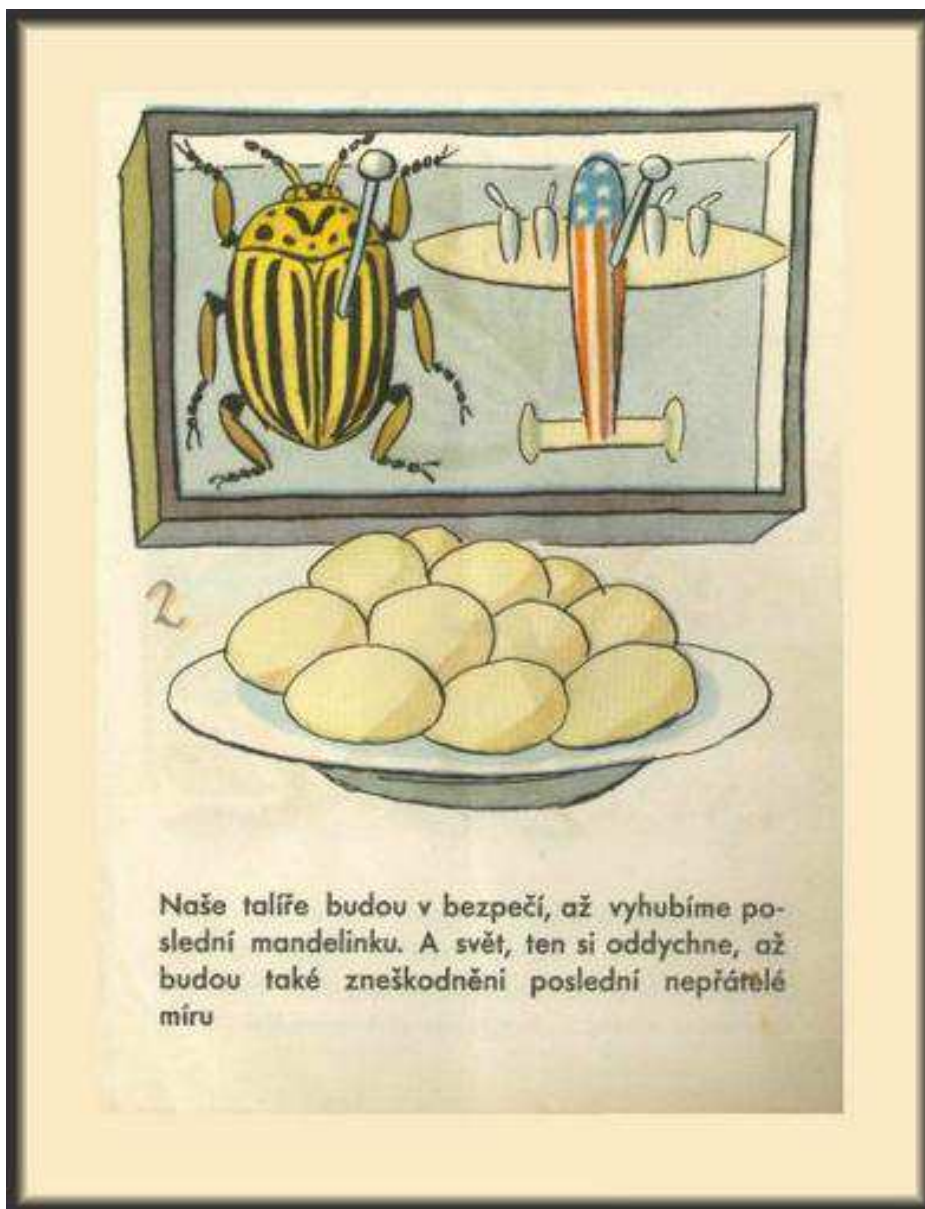

A tam všechny naučíme,
přeměníme, přeškolíme.

že pak budou jak my pilní,
jak mravenci svorní, silní.

Příloha č. 2

Příloha č. 3.

Vánoční projev Antonína Zápotockého, 1952

"Chtěl bych dnes ve svém vánočním projevu promluvit k těm, kteří se o Štědrém večeru nejvíce shromažďují kolem vánočních stromků: k našim dětem a mládeži.

Vy, kteří dorůstáte, nepozorujete ani, jak mnohé se u nás v poslední době změnilo a mění. Ani legendární Vánoce nezůstávají beze změny.

Září sice dále vánoční stromky, čekají se dárky, ale mizí už jesličky, které dříve bývaly nezbytným doprovodem vánočních svátků. Jesličky s malým Ježíškem musely být dříve o Vánocích v každé domácnosti, i když jsme je museli vystříhané z papíru zapíchat jen do mechu za okny. Malý Ježíšek, ležící ve chlévě na slámě vedle volka a oslíka, to byl symbol starých Vánoc. Proč? Měl připomínat pracujícím a bédným, že chudí patří do chléva. Když se mohl ve chlévě narodit a bydlet Ježíšek, proč byste tam nemohli bydlet vy, proč by se tam nemohly rodit vaše děti? Tak mluvili k chudým a pracujícím bohatí a mocní. Proto také v době kapitalistického panství, kdy bohatí vládli a chudí se dřeli, pracující namnoze ve chlévech bydleli, a jejich děti se tam rodily.

Doby se ale změnily. Děti pracujících se již nerodí ve chlévech. Nastaly mnohé převraty. I Ježíšek vyrostl a zestaral, narostly mu vousy a stává se z něho děda Mráz. Nechodí již nahý a otrhaný, je pěkně oblečený v beranici a v kožichu. Nazí a otrhaní nechodí již dnes ani naši pracující a jejich děti.

Děda Mráz přijíždí k nám od východu a na cestu mu září také hvězdy - nejen jediná betlémská. Celá řada rudých hvězd na našich šachtách, hutích, továrnách a stavbách. Tyto rudé hvězdy hlásají radostně, že vaši tatínkové a maminky splnili na svých pracovištích úkoly čtvrtého roku první Gottwaldovy pětiletky. Čím více je těchto zářivých hvězdiček, tím radostnější budou naše svátky, které se stávají svátkem radostné oslavy splnění úkolů celoroční naší práce. Čím důsledněji je tato práce vykonána a úkoly splněny, s tím větší nadílkou je příjezd dědy Mráze provázen.

Do Vánoc splníme závazky Stalinovi. Proto dnes k radostnému vánočnímu svátku slibme našemu osvoboditeli, příteli a učiteli soudruhu Stalinovi, slibme našemu prezidentu soudruhu Gottwaldovi všichni my, velcí i malí, že se budeme starat každý ze všech svých sil, abychom své pracovní schopnosti ve školách, závodech i kancelářích a na každém pracovním místě rozvíjeli tak, aby úkoly vytýčené pro poslední rok Gottwaldovy pětiletky byly do příštích Vánoc na všech pracovištích splněny. Aby

nad všemi závody, šachtami, státními statky, JZD, ve městech i na vesnicích se rozzářily jasné rudé hvězdy splněných závazků, aby naše krásná vlast rozkvetla novými květy splněných úkolů a plánů.

Tím zkřížíme také zločinné plány a úmysly těch, kteří místo tvůrčí práce chtějí připravovat novou světovou válku, aby mohli znovu zotročit naše národy a vykořisťovat lidskou práci. Slibme si, že ubráníme mír a zachováme tak na celé zemi pokoj a klid všem lidem dobré vůle!"